

Jaarverslag 2015

Jaarverslag 2015

Zaandam, april 2016

De Natuur en Milieufederatie Noord-Holland heeft de ANBI status en het CBF keurmerk voor Goede Doelen.

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door Provincie Noord-Holland en de Nationale Postcode Loterij

Inhoud

Introductie.....	5
De Natuur en Milieufederatie in 2015	5
Financiële ondersteuning.....	5
Projecten met externe financiering	6
Breed maatschappelijk debat en coalities	6
Coalities verbreden om doelen te bereiken	6
Wat is er terecht gekomen van deze doelstellingen.....	6
1. Burgerparticipatie & kennisfunctie	7
Ondersteunen netwerk (Adviespunt)	7
Nacht van de Nacht 2015.....	10
2. Ruimtelijke Ordening en Milieu	12
Gezonde lucht	12
Omgevingswet: integratie van Ruimte en Milieu	13
Wegenbouwproject en participatie	14
Energielandschap	15
3. Mobiliteit en transport.....	16
Op het land en door de lucht	16
Wegen Infrastructuur.....	16
Schiphol.....	17
4. Vitaal platteland en landbouw Er valt veel te ontginnen	19
Proef je Landschap	19
Op zoek naar de duurzame boer.....	20
Goede burens	21
5. Veenweiden Ecosysteem in transitie	22
Laag Holland en PAS.....	22
Collectieven.....	23
Weidevogels.....	25
6. Recreatie, variatie en de rol van het water.....	26
Identiteit kustplaatsen: variatie langs het strand	26
Aantrekkelijke Markermeerkust	27
Onmisbaar Water	28
Duurzaamheid in de Zorg (was Big Jump).....	30
De circulaire economie; gevoed door duurzame Energie.....	31
Hier Opgewekt	33
7. Onze netwerken	36
Politiek-Bestuurlijke netwerken en strategische allianties	36
8. Projecten voor en met anderen	37
Nacht van de Nacht.....	37

Sterren Dichterbij	37
Vergunningverlening en handhaving	38
Laag Holland en Burgers aan Zet.....	39
TBO secretariaat.....	40
Bijdrage van Natuurmonumenten en TBO water	40
Circulaire economie en Innovatie	41
Windenergie.....	42
Stook je Rijk.....	42
Kleur uw gemeente groen.....	42
Omgevingswet	43
10. Communicatie	44
11. Activiteiten en inkomsten	46
12. Bestuursverslag 2015	48
Algemene informatie	48
Missie	48
Doel en werkwijze	48
Leden, donateurs en vereniging	48
Bestuur en directie.....	49
Taakverdeling bestuur en directie	49
Bureau	49
Vrijwilligers.....	50
Communicatie	50
Verslag gericht op toezichthoudende taken	52
Financiële Middelen en Vermogen	55
Toekomst.....	57
13. Tot slot.....	58
14. Verkorte Jaarrekening 2015	59

Introductie

De Natuur en Milieufederatie in 2015

In het jaarverslag 2015 treft u na korte inhoudelijk beschrijvingen een overzicht aan van de door ons ondernomen acties en de bereikte resultaten.

In het eerste deel volgen we de lijn van het jaarplan 2015. In dat deel verantwoorden we het werk voor de Provincie Noord-Holland. Over de andere activiteiten wordt gerapporteerd in het tweede deel van dit Jaarverslag.

Financiële ondersteuning

De Natuur en Milieufederatie Noord-Holland wordt ondersteund door de provincie Noord-Holland en de Nationale Postcode Loterij.

De provincie Noord-Holland

De Provincie levert een belangrijke bijdrage aan de omzet van de Natuur en Milieufederatie en heeft een goedkeurende en toetsende rol wat betreft de inzet van middelen. Onze keuzes voor de focus op en uitdieping van thema's en onderwerpen wordt daarom in belangrijke mate bepaald door het provinciaal ontwikkelde en nog te ontwikkelen beleid. De Natuur en Milieufederatie heeft in 2015 van de Provincie Noord-Holland een budgetsubsidie ontvangen van € 270.000. Dankzij deze bijdrage heeft de Natuur en Milieufederatie een groot aantal projecten kunnen uitvoeren.

De Nationale Postcode Loterij

Bijna honderd goede doelen ontvingen dit jaar een schenking van de Postcode Loterij. Tijdens het jaarlijkse Goed Geld Gala, maakte de loterij bekend dat zij dit jaar een recordbedrag van ruim 312 miljoen euro doneerde aan al deze goede doelen die werkzaam zijn op het gebied van mens en natuur in binnen- en buitenland. De Natuur en Milieufederaties ontvangen 2,25 miljoen euro. Zonder de Postcode Loterij en haar deelnemers zouden wij een groot deel van onze initiatieven niet kunnen realiseren.

Projecten met externe financiering

Extra inkomsten komen uit de verschillende opdrachten die de Natuur en Milieufederatie uitvoert. In 2015 betreft het meerdere kleine projecten, een subsidie van Natuurmonumenten, het verzorgen van het TBOsecretariaat, het project Burgers aan Zet (Laag Holland) en opbrengsten uit cursuswerk. Samen met een aantal andere federaties voerden wij energieprojecten voor de woning uit in Stook je Rijk en Kleur je gemeente Groen.

Breed maatschappelijk debat en coalities

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland staat midden in de Noord-Hollandse samenleving. Onze organisatie maakt zichtbaar wat speelt onder de inwoners van Noord-Holland en jaagt het maatschappelijk debat aan. Daarmee werken we aan de “Energieke samenleving”. Dit betekent dat wij met meer mensen een verbinding aan willen gaan dan alleen met onze ledenorganisaties, zonder dat dit ten koste gaat van de gewaardeerde relatie met onze leden.

Coalities verbreden om doelen te bereiken

Goede samenwerking tussen overheden, bedrijven en burgers leidt tot goede oplossingen. De Natuur en Milieufederatie is met meer spelers vaker in gesprek dan in het verleden het geval was. Die contacten dragen bij tot een beter begrip van het werk en de opvattingen van andere partijen. Dat helpt ons om onze rol als verbinder te versterken.

Wat is er terecht gekomen van deze doelstellingen

In de volgende hoofdstukken zullen wij u aangeven welke activiteiten we in het achterliggende jaar hebben ondernomen en met welk resultaat.

1. Burgerparticipatie & kennisfunctie

Een van onze belangrijkste aandachtsgebieden blijft de ondersteuning van de inwoners van Noord-Holland. Vragen van burgers beantwoorden we zo adequaat mogelijk. Bovendien informeren wij onze omgeving via onze website, nieuwsbrieven, persberichten en publicaties. Vraagstukken rondom natuur en landschap worden in goed overleg met onze partners in TBO-verband besproken en aangepakt.

Vanuit onze kennisfunctie besteden wij tijd en aandacht aan o.a. de luchtkwaliteit en in de Nacht van de Nacht vragen wij aandacht voor de 'oer kwaliteit' duisternis en realiseren we een besparing op energie.

Ondersteunen netwerk (Adviespunt)

550 uur

Ons Adviespunt is van oudsher gericht op het ondersteunen van de ruim 135 organisaties die samen de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland vormen. Dit loket vormt daarmee het hart van onze werkzaamheden. Vragen van onze leden worden tijdig beantwoord en daar waar nodig wordt intensievere ondersteuning geboden. Maar ook niet-leden worden met raad en daad terzijde gestaan. De Natuur en Milieufederatie is er immers al 46 jaar voor alle Noord-Hollanders.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

De Provincie hecht waarde aan een krachtig georganiseerd maatschappelijk veld. Onze leden zijn belangrijke spelers in dat veld. De inzet van onze leden is gericht op een veelheid aan doelen die aansluiten bij het provinciaal beleid, zoals het vergroten van de hoeveelheid schoon water, behoud van het karakteristieke landschap, tegengaan van verrommeling van dat landschap en een gezonde leefomgeving.

Al enige jaren speelt burgerparticipatie een belangrijke rol. Bij deze vorm van participatie gaat het doorgaans om tijdelijke en minder geïnstitutionaliseerde initiatieven die een belangrijke vernieuwende impuls kunnen geven en ook ondersteuning van de Natuur en Milieufederatie verdienen.

Wat is er gedaan/bereikt

Ons adviespunt kent een breed spectrum aan dienstverlening. Er worden zowel direct vragen beantwoord als procedures besproken en belicht, maar ook worden veldbezoeken afgelegd, vergaderingen en overleggen bezocht en worden notities en zienswijzen geschreven.

Al enige jaren constateren we dat de beantwoording van de vragen meer tijd vraagt dan in het verleden het geval was. Toen kon bij de beantwoording van de meeste vragen met een kort antwoord worden volstaan. Nu is door complexe wet- en regelgeving en de juridisering van de maatschappij de noodzaak ontstaan dieper in de materie te duiken.

In totaal zijn er 107 vragen vanuit het loket beantwoord. Wij geven in de volgende paragrafen een bloemlezing.

Vraag en antwoord

- Vragen beantwoord over de veiligheid van stortplaats de Lepelaar bij Muiden
- Bijdrage verzorgd in het verkiezingsdebat Provinciale verkiezingen te Castricum
- Bijdrage geleverd aan het TATA verkiezingsdebat
- Presentatie voor Ouderenbond Wormerveer over veranderend perspectief milieu door de tijd en de rol de Natuur en Milieufederatie.
- Onderzoeker van Universiteit van Amsterdam ondersteund bij onderzoek Windenergie
- NDSM Energie ondersteund bij creëren van draagvlak en bewoners rondom windenergie
- Twee interviews gegeven aan studenten over de rol van lobby in de politiek en juridische zekerheid en beleid
- Bewoners ondersteund bij discussie rondom opstel terrein ProRail
- Klacht VMD groep Haarlem over lichthinder afgehandeld en hun activiteiten tegen lichthinder onder de aandacht gebracht via website Sterren Dichterbij.
- Inhoudelijk antwoord gegeven op vragen van een Statenlid over blauwalg
- Meerdere malen contact gehad over strandbebouwing Petten en bestemmingsplan dat ter inzage ligt.
- Vragen beantwoord van een lid van het AB van AGV over de mogelijkheden van natte landbouw in veenweidegebieden
- Informatie verstrekt aan Vlaamse educatieve organisatie over uitvoering van een (oud) educatief project over grondwaterpeil
- Contact met bewoners Noorder IJ plas over het plaatsen van windmolens
- Melding over lichthindermelding in behandeling genomen en melder in contact gebracht met de verantwoordelijk ambtenaar van de betrokken gemeente
- Workshop verzorgd over lichthinder tijdens Gastherensymposium Nationaal Park Duinen van Texel. Er namen ca 20 Texelse ondernemers deel aan deze workshop.
- Gastcollege gegeven aan eerstejaars studenten communicatiewetenschappen over ontwikkelingen op milieugebied en de positionering daarvan.
- Bewoners geadviseerd over de aanleg van een “illegale stormbaan” bij de Ouderkerkerplas;
- Vragen beantwoord over de luchtverontreiniging van Schiphol en de rol van ultra fijnstof
- Geadviseerd over het behoud van een stukje natuur bij nieuwbouwplannen
- Overleg gehad met RWS over het project lichten in de Averijhaven. De Averijhaven wordt mogelijk gebruikt voor andere activiteiten, dat heeft consequenties voor de lichterlocatie.

Advies (algemeen en juridisch)

Voor een effectief optreden van burgers is het nodig dat ze op de hoogte te zijn van de relevante wet- en regelgeving en de geldende procedures. Een belangrijke nieuwe ontwikkeling t.a.v. de inrichting van het landschap en het behouden van een goed leefmilieu is de komst van de Omgevingswet in 2018. De invalshoek van de Rijksoverheid is vooral het eenvoudiger en sneller mogelijk maken van (economische) ontwikkeling. Wij waken er voor dat milieunormen, natuur en landschapskwaliteit op de tocht komen te staan. Via onze nieuwsbrieven en website informeren wij de inwoners van de provincie en onze leden over

deze nieuwe wet. Bovendien verzorgen we cursussen over de werking van de Omgevingswet en de natuurbeschermingswet.

Afgelopen jaar hebben wij advies op juridisch gebied verleend aan o.a.:

Stichting Heilloze weg te Heiloo: afslag A9 door natuurgebied. **Vrienden van St Annahoeve:** HOV Hilversum. **Bewoners Halfweg:** evenementenplan recreatiegebied Spaarnwoude. **Burgerinitiatief Geestmerambacht:** adventurepark in EHS. **Bewonersgroep Amsterdam Zuidoost:** evenementen in Bijlmerpark e.o. **Stichting Westelijk Tuinbouwgebied Haarlem:** diverse bouwplannen. **Stichting Behoud Alkmaardermeer:** bungalowpark Oudgeest. **Bewoners Limmen:** bomenkap. **KNNV Hoorn:** handhaven distelverordening in strijd met biodiversiteitsbeleid. **Behoud Historisch Landschap Bergen:** sportcomplex in waardevol gebied. **Buurtgroep RMO Luttichwiel:** milieuvergunning Friesland Campina. **Vrienden van het Rembrandtpark:** project stadsboerderij Rembrandtpark. **Stichting Duinbehoud:** uitbreiden begrenzing Noord Hollands Duinreservaat. **Stichting Behoud Oude Hof Bergen:** evenementen in Natura 2000 gebied.

Wij hebben in Noord-Holland drie cursussen over wet- en regelgeving verzorgd.

Hieronder treft u voorbeelden aan van zaken die zijn uitgegroeid tot een dossier:

- Meerdere Noord-Hollanders ondervinden geluidhinder van de vele festivals/evenementen die in en rondom Amsterdam worden gehouden. Wij hebben voor dit onderwerp aandacht gevraagd bij gemeenten en op handhaving aangedrongen. We zijn in overleg met de Stichting Geluidhinder over deze problematiek.
- N.a.v. vragen over luchtverontreiniging in stedelijk gebied (Hilversum) hebben we aangegeven wat de gemeente kan doen om de roetconcentratie te laten dalen. In het verlengde van de vragen over roet hebben we overleg gevoerd met vertegenwoordigers van de Stichting Houtrook en gesproken over de aanpak van de slechte verbranding van houtkachels en ander open vuur.
- Met de bewonersgroep uit IJmuiden die verontrust is over de plaatsing van windmolens in de buurt Van Tata Steel (op het sluiseland) zijn we in overleg. Er is zorg over de rol van windmolens bij stof overlast. Met Eneco hebben we een gesprek gehad over dit onderwerp. Eneco laat de problematiek verder onderzoeken. Dit onderzoek loopt nog.
- Bewoners ondervonden lichthinder van Agriport. In het verleden zijn in overleg met de Natuur en Milieufederatie afspraken gemaakt over de verlichting van de kassen. De omgeving zet nu vraagtekens bij het nakomen van die afspraken. We zijn over dit onderwerp in gesprek met Agriport en de gemeente Hollands Kroon. De gesprekken lopen nog.
- Naar aanleiding van vragen vanuit onze achterban hebben we ons verdiept in de aanwijzing van de nieuwe geluidzones voor Westpoort en Hoogtij. Er is overleg geweest met bewoners en met ambtenaren. Ook is een informatieavond bezocht. Inhoudelijke hebben wij ondersteuning gegeven bij het indienen van zienswijzen.

- Al enige jaren zijn wij betrokken bij de overleggen rond de vuilstort bij Nauerna. Afgelopen jaar waren betrokken in het veiligheidsoverleg. Ook hebben we deelgenomen aan het onderzoek naar veilig recreëren op stortplaats. Voor dit veiligheidsoverleg zijn rapporten beoordeeld en vier bijeenkomsten bijgewoond. Na onderzoek is vast komen te staan dat er veilig op de voormalige stortplaats gerecreëerd kan worden. Het park is inmiddels geopend. Ook is geadviseerd over het nieuw op te stellen Monitoringsplan voor de stortplaats.
- In 2016 is in de Tweede Kamer de Omgevingswet behandeld, een nieuwe wet die alle omgevingswetten gaat integreren. Namens de Natuur en Milieufederaties is door onze juridisch medewerker geparticipeerd in de overleggen in Den Haag. Resultaten zijn o.a. opname van participatiebepalingen bij omgevingsvergunningen en projectbesluiten, handhaven interventie-instrument provincie, afschaffen vergunning van rechtswege, binden van de programmatische aanpak aan een termijn, mogelijk maken van gemeentelijke projectbesluiten met participatieprocedure.

Nacht van de Nacht 2015

90 uur

De provinciale Natuur en Milieufederaties organiseren al een aantal jaren de landelijke 'Nacht van de Nacht'. Bedrijven en overheden wordt gevraagd om die nacht (eind oktober, bij het begin van de wintertijd) hun lichten te doven. Meerdere organisaties organiseren die nacht speciale activiteiten om de waarde van de oer kwaliteit 'duisternis' breed onder de aandacht te brengen. Het aantal personen en organisaties dat aan deze Nacht van de Nacht deelneemt, groeit nog ieder jaar.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

Zowel in het coalitieakkoord als in het Provinciaal Milieubeleidsplan als in de Structuurvisie wordt gesproken over energiebesparingen en over het beschermen van een aantal kenmerkende zeer open, donkere en stille gebieden in de provincie.

De provincie financiert de Natuur en Milieufederatie deels voor dit onderwerp, de andere benodigde middelen komen uit de financiering door de Postcode Loterij.

Wat is er gedaan/bereikt

Zoals ook in voorgaande jaren zijn gemeenten en deelnemende organisaties uitgenodigd. De 'Nacht van de Nacht' was ook in 2015 weer een groot succes: er waren 53 excursies en evenementen, met totaal ongeveer 4200 deelnemers.

In samenwerking met de Gemeente Texel, de werkgroep Sterren Dichterbij op Texel en de Provincie is een boeiend programma voor de Gedeputeerde georganiseerd. Texel is gekozen omdat samenwerkende partijen daar actief aan de slag zijn gegaan met Sterren Dichterbij, een aanpak die is ontwikkeld met steun van de Provincie.

Het programma bestond o.a. uit presentaties over de aanpassing van de openbare verlichting (ook mede mogelijk gemaakt door de Provincie) over Sterren Dichterbij. Met de gedeputeerde bezochten we Ecomare en bezichtigden we de Sterrenwacht. In de Slufter werden verhalen voorgelezen en vanaf de kerktoren in Den Burg waren duisternis en de overvloed aan licht in Den Helder te zien.

Om de aandacht voor lichthinder (en energiebesparing) breder te verspreiden is in 2014 in opdracht van de provincie het project 'Sterren Dichterbij' gestart. In dit project gaan omwonenden met elkaar het gesprek aan over lichthinder met een structureel karakter. In dit kader is ook een lichthinder kalender gerealiseerd. [SterrenDichterbij](#) is gelanceerd tijdens de Nacht van de Nacht van 2014. Op deze website kunnen meldingen over lichthinder en opgeloste knelpunten geplaatst worden. In 2015 hebben we voor de provincie een conferentie georganiseerd over dit onderwerp.

DE NACHT

De Nacht van de Nacht is hét jaarlijkse evenement van de Natuur en Milieufederaties waarin de donkere nacht, zo belangrijk voor natuur en mens, wordt gevierd.

Op de laatste zaterdag van oktober komen duizenden mensen in Noord-Holland (en tienduizenden door heel Nederland) naar de vele activiteiten zoals nachtwandelingen, vaartochten, nachtmarkten, magie en theater. Bij Volkssterrenwachten staan de kijkers klaar en vleermuizen, nachtvinders en uilen geven een kijkje in hun nachtleven.

Voor (lokale) organisaties is het een uitgelezen moment om het publiek te informeren en te laten genieten van duisternis. Bedrijven en gemeenten kunnen hun ambities laten zien door bijvoorbeeld hinderlijke reclame en aanschijnverlichtingen alvast voor deze nacht te doven, in afwachting van een echt duurzame aanpak van lichtoverlast.

Wij regisseerden deze Nacht van de Nacht ruim 50 evenementen door de hele provincie. In het Amsterdamse concertgebouw, bij een concert van het Nederlands Kamerorkest, opende Nacht van de Nacht ambassadeur Daan Roosegaarde de avond met een korte lezing over licht, donker en zijn visie op de landschappen van de toekomst. Daan Roosegaarde en de campagne Nacht van de Nacht willen op een nieuwe creatieve manier kijken naar de toekomst. *Door creatiever met licht om te gaan kun je veel energie besparen en landschappen en steden mooier en poëtischer maken.*

STERREN DICHTERBIJ

Voor de constructieve en positieve aanpak van lichthinder op langere termijn hebben wij, met de Provincie Noord-Holland en C-realist, de methode Sterren Dichterbij ontwikkeld.

Met deze vrij beschikbare methode kunnen gemeenten, bedrijven en omwonenden samen aan de slag om lichthinder te verminderen. En op ons platform kan iedereen lichthinder melden én aangeven waar oplossingen zijn gevonden.

www.sterrendichterbij.nl

Texel wil Dark Sky Park worden

Tijdens het provinciale evenement van de Nacht van de Nacht 2015 op Texel sprak De Werkgroep Sterren Dichterbij de ambitie uit om toe te werken naar een Dark Sky Park. Als het even kan met het hele Waddengebied.

Texel ziet mogelijkheden om zichzelf nog beter te promoten met de status van Dark Sky Park. Na het drukke zomerseizoen als de rust is weergekeerd, krijgt u, een hele winter lang, duisternis als extra beleving aangeboden. Gedeputeerde Talsma werkt daar van harte aan mee: "Wij stimuleren als provincie via de methode Sterren Dichterbij de dialoog en de samenwerking om tot verbeteringen te komen op dit thema. De aanpak op Texel laat zien hoe dat kan werken. Als dat tot een internationale erkenning leidt is dat natuurlijk helemaal mooi."

Lichthinder is grenzeloos en met deze methode in handen ziet Natuur en Milieufederatie Noord-Holland goede kansen om ook (provinciaal) grensoverschrijdend op een constructieve en positieve manier lichthinder aan te pakken.

Uit: Mooi en duurzaam Noord-Holland

In vogelvlucht 2015 – 2016 Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

2. Ruimtelijke Ordening en Milieu

240 uur

Gezonde lucht

Hoewel de luchtkwaliteit de laatste decennia langzaam verbetert, zijn er in Noord-Holland nog diverse gebieden met een relatief slechte luchtkwaliteit. Vooral de regio Amsterdam en de regio's IJmond en Schiphol scoren een onvoldoende. Uit onderzoek blijkt dat de gezondheidsschade door fijn stof ernstiger is dan eerder is gedacht. Voor ons een extra reden om ook in 2015 aandacht aan het verbeteren van de luchtkwaliteit te besteden.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

Conform Europese en nationale wet- en regelgeving wordt gewerkt aan de verbetering van de luchtkwaliteit in onze provincie. De provincie voert regie t.a.v. het beleid en de uitvoering daarvan in het kader van het Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit Metropoolregio Amsterdam.

Wat is er gedaan/bereikt

- De Natuur en Milieufederatie heeft dit jaar wederom regelmatig bij bestuurders, de politiek, de ambtenaren en bij het grote publiek aandacht gevraagd voor de slechte luchtkwaliteit en aangedrongen op extra maatregelen. Daartoe hebben we intensief overlegd met bewonersgroepen.
- We nemen deel aan de klankbordgroep Gezondheidsmonitor IJmond van de GGD Kennemerland die adviezen uitbrengt over het gezondheidskundig onderzoek in de IJmond.
- We namen deel aan het nationale congres luchtkwaliteit en hebben over onze bevindingen uitgebreid verslag van gedaan op onze website
- De Natuur en Milieufederatie heeft meegeschreven aan drie projectvoorstellen (met OV Westpoort en ECN) in het kader van de Investeringsimpuls Duurzame Zeehavens die onder andere tot doel hadden de lucht in het Havengebied te verbeteren (denk hierbij aan inzet schonere brandstoffen en afvangen van fijn stof langs wegen). De projectvoorstellen zijn helaas niet gehonoreerd.

We lichten vier thema's op het gebied van luchtkwaliteit toe

In onze nieuwsbrief in december hebben we aandacht besteed aan de milieugevolgen van houtrook en tips gegeven om schoner en bewuster te stoken. Tevens is er een gesprek geweest met Platform Houtrook en is nagegaan wat voor zinvolle acties wij mogelijk zouden kunnen ondernemen. Een probleem dat door de slechte verbranding in haarden en in open vuur optreedt. In 2016 loopt dit onderwerp door.

Er is een kaart gemaakt van de luchtkwaliteit per gemeente in Noord-Holland. Weliswaar voldoen we in bijna geheel Noord-Holland (uitgezonderd Amsterdam) aan de EU-luchtnormen, maar dat is nog geen garantie dat de lucht dan ook gezond is. Afgezet tegen de gezondheidkundige normen van de WHO (wereld gezondheidsorganisatie) is de lucht in Noord-Holland in meerdere gemeenten ongezond. Met onze kaart willen wij bestuurders en burgers attenderen op het feit dat de lucht nog steeds ongezond is, maar dat zij zelf het nodige kunnen doen om de lucht gezonder te maken.

Regelmatig was er overleg met Milieudienst IJmond, GGD, IJmondgemeenten, provincie en Dorpsraad Wijk aan Zee over luchtmeetnet IJmond. Voor het in stand houden van dit meetnet hebben we aandacht gevraagd in een brief over de Milieudialoog. De Provincie en Tata Steel willen het meetnet aanpassen (minder meetpunten). Wij hebben aangegeven dat wij het huidige meetnet in stand willen houden, gezien alle ontwikkelingen die de komende jaren nog te verwachten zijn in de IJmond-regio met o.a. de aanleg van de nieuwe Zeesluis

We hebben kritisch gekeken naar de Natuurbeschermingswet vergunning van de NUON centrale te Velsen. Deze centrale wordt gestookt op restgassen (hoogoven- en cokesovengas) die vrijkomen bij Tata Steel. Deze centrale stoot grote hoeveelheden stikstofoxiden uit omdat hier geen installatie op zit om deze stikstof te verwijderen (een zogenaamde DeNox installatie). De stikstofverbindingen slaan grotendeels neer in de omgeving. Zo ook in de duinen, waar de kwetsbare duinvegetatie bedreigd wordt. De zogenaamde kritische depositiewaarden worden in de duinen ruimschoots overschreden. Uiteindelijk hebben we een zienswijze ingediend en gevraagd om extra maatregelen om de stikstofuitstoot te verlagen (d.m.v. een DeNox installatie). De provincie staat op het standpunt dat de uitstoot van de NUON centrale weliswaar hoog is, maar lager is dan in het peiljaar 2010. Dat jaar is maatgevend NB-wet procedure en daarom acht men maatregelen niet nodig. Juridisch konden we de procedure niet doorzetten.

Omgevingswet: integratie van Ruimte en Milieu

100 uur

In 2018 wordt de nieuwe Omgevingswet van kracht. De Omgevingswet beoogt de integratie van een groot aantal planvormen, wetten en regels en er worden nieuwe instrumenten ontwikkeld die passen bij een meer regionale, gebiedsgerichte en bovenal integrale aanpak (Omgevingsplan, Omgevingsvisie e.d.). Deze integrale manier van werken met aandacht voor ruimtelijke en milieukwaliteit en burgerparticipatie past uitstekend bij de wijze waarop de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland al sinds de oprichting werkt. Voor ons is het van belang dat ruimtelijke en milieuraandvoorwaarden en –kwaliteitseisen worden meegenomen in de uiteindelijke te realiseren plannen en dat omwonenden/burgers via het burgerparticipatietraject worden gehoord.

Aansluiting bij het beleid van de provincie

De provincie is bevoegd gezag als het gaat om de inrichting van de ruimte. Vooruitlopend op de komst van de Omgevingswet heeft de provincie vormen van burgerparticipatie al opgenomen in het Coalitieakkoord. In dat kader laat de Natuur en Milieufederatie zien hoe participatie vorm kan krijgen.

Wat is er gedaan/bereikt

Wij hebben ons gericht op twee processen waarbij de invloed op de ruimtelijke inrichting groot is en waarbij de participatie van burgers en stakeholders de processen helpt te reguleren.

Wegenbouwproject en participatie

In het kader van de ontwikkeling van de Omgevingswet hebben wij overleg gevoerd met een landelijk werkend bouwbedrijf over de participatietrajecten bij de wegenbouw in Noord-Holland. Uiteindelijk hebben de marktomstandigheden het bouwbedrijf doen besluiten niet met ons een traject op te starten. Als alternatief hebben we besloten deel te nemen aan de grote aanpassingen die aan de snelwegen plaatsvinden. In onze provincie is Rijkswaterstaat zeer actief is met de aanpassingen aan de A9, de A1 en de A7/A8. Deze organisatie werkt in de aanpak met een systematiek die uitgaat van de inbreng van zoveel mogelijk stakeholders. Rijkswaterstaat hecht belang aan de participatie van de Natuur en Milieufederatie en wij hebben dan ook deelgenomen aan meerdere overleggen en sessies van deze MIRT-verkenningen. Zo waren we deelnemer in de klankbordgroep A9, de stakeholders overleggen van de A7/A8 en gebiedsateliers van de A1. In de diverse tussenrapportages hebben we inbreng gehad en bij de projectleiding van de A1 hebben we samen met de Natuur en Milieufederatie Utrecht een aanbod geformuleerd om de participatie verder vorm te geven. In ons netwerk van groene en bewonersorganisaties zitten immers veel ambities en bestaande initiatieven en projecten die relevant zijn voor het MIRT-onderzoek. Het ophalen van die ambities en initiatieven en deze zinvol aan laten sluiten bij het MIRT-onderzoek is veel werk en vraagt dus om een deelproject. Inmiddels zijn we in gesprek over onze inbreng in de vervolgtrajecten.

Energielandschap

Wij hebben een ruimtelijk afwegingskader gemaakt voor toepassingen van duurzame energie in de vorm van zonneweides in het landelijk en stedelijk gebied. Allereerst hebben we een enquête uitgezet onder onze achterban en via de sociale media. Uit de enquête blijkt dat de ondervraagden worstelen met het onderwerp zonneweides. In algemene zin wil men niet dat er breed verspreid zonneweides in het Noord-Hollands landschap komen, maar beperking tot alleen de bebouwde kom, vindt men te bevoogdend. Het liefst ziet men zonneweides op bedrijfs- en industrieterreinen en eventueel op braakliggende gronden en in recreatieterreinen. Natuurgebieden en open agrarische waardevolle gebieden moeten in ieder geval gevrijwaard worden van de aanleg van zonneweides. Met enkele gemeenten hebben we overlegd over hun beleid m.b.t. de aanleg van deze energiebron. Op basis van de resultaten van de enquête, overleg met de gemeenten en de provincie hebben we onze visie over dit fenomeen op schrift gesteld. Begin 2016 is deze visie aan de provincie aangeboden. In februari 2016 hebben wij deelgenomen aan de door de provincie georganiseerde bijeenkomst over dit onderwerp en onze visie gepresenteerd.

Website: www.mnh.nl

3. Mobiliteit en transport

Op het land en door de lucht

In onze steeds drukker provincie vindt Gedeputeerde Staten een goede bereikbaarheid belangrijker dan ooit. Bereikbaarheid wordt gezien als een essentiële voorwaarde voor een goede economische en sociale ontwikkeling. Het verbeteren van de (provinciale) infrastructuur is een kerntaak van de provincie.

Wegen Infrastructuur

80 uur

Aan de verbetering van de infrastructuur geeft de provincie veel aandacht. Voor de verbinding tussen de A9 en de A8 zijn in 2015 plannen gemaakt. Ook bij de participatie in het (voorlopig) voorkeursalternatief over de verbinding N206-A4 (Duinpolderweg) dat aan Provinciale Staten is voorgelegd, zijn wij actief geweest.

Aansluiting bij het beleid van de provincie

Na de vernieuwing van de N201 en de N23 (Westfrisiaweg) gaat de provincie aan de slag met de verbinding tussen de A8 en de A9. Die wordt als cruciaal aangemerkt voor optimale doorstroming rond de metropool Amsterdam. In het zuiden wil de provincie de Duinpolderweg aanleggen, in combinatie met hoogwaardig openbaar vervoer.

Wat is er gedaan/bereikt

- Bij de verbinding van de A8 met de A9 hebben we als alternatief de 'nulplusvariant' geïntroduceerd. In deze variant wordt het bestaande wegennet als basis genomen waardoor het unieke landschap van Laag Holland met het wereld erfgoed De Stelling van Amsterdam, zo min mogelijk wordt aangetast. In bijeenkomsten met bewonersgroepen hebben we de verschillende varianten besproken en het draagvlak voor de nulplusvariant verkend.
- We hebben contact gehad met de Ondernemersvereniging IJmond en de Kamer van Koophandel Alkmaar om met de werkgevers van gedachten te wisselen over de verschillende varianten. Gebleken is dat zij niet afwijzend staan tegenover onze variant, mits de toegang en doorstroming op de bestaande wegen wordt verbeterd.
- Wij hebben deelgenomen aan de verschillende klankbordgroepen van de provincie.
- In de Statencommissie hebben we over dit onderwerp ingesproken en onze presentatie is in de vorm van een rapportage aan de Statenleden aangeboden.
- Met de bewonersgroepen in de regio Hillegom-Lisse zijn er gesprekken geweest over de aanleg van de Duinpolderweg. Om informatie te verwerven hebben we debatten bij de provincie bijgewoond.

- Om achtergrondinformatie te verkrijgen zijn we aanwezig geweest bij stakeholderbijeenkomst over duurzame mobiliteit georganiseerd door de provincie Noord-Holland.
- In onze nieuwsbrief en op de website hebben we aandacht besteed aan dit onderwerp.

Schiphol

220 uur

Schiphol drukt nog steeds een grote stempel op het huidige leefklimaat in Noord-Holland. Niet alleen ervaren veel bewoners van Noord-Holland overlast van het vliegverkeer, maar ook het verkeer op de weg van en naar Schiphol belast het milieu. Het directe en indirect ruimtebeslag (o.a. het beperkingengebied) van Schiphol is enorm (ruim 400 km²). Anderzijds vormt Schiphol een belangrijk economisch kerngebied binnen de metropoolregio Amsterdam. Over hoe het nu verder moet met de ontwikkeling van Schiphol in relatie tot haar omgeving zijn de komende jaren belangrijke besluiten te verwachten. Vanaf 1 januari 2015 is de Omgevingsraad Schiphol het podium waar alle vraagstukken, belangen en partijen rond de ontwikkeling van Schiphol en omgeving bij elkaar komen. Betrokken partijen zijn overheden, de luchtvaartsector, bewoners en branche organisaties. Ook de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland participeert in de Omgevingsraad.

SCHIPHOL

Vliegensvlug, lekker op vakantie, naar familie of naar een bedrijfsafspraak. Vanaf Schiphol is dit snel te realiseren en met die vluchten is onze luchthaven een belangrijke economische factor in onze regio geworden.

De groei van Schiphol heeft helaas ook een keerzijde. Schiphol drukt een grote stempel op het leefklimaat in Noord-Holland. Bewoners in de omgeving ervaren overlast van het vliegverkeer. Ook het verkeer op de weg van en naar Schiphol belast het milieu. Daar komt bij dat gemeenten dicht bij Schiphol willen bouwen, het aantal nachtvluchten te hoog is en de invloed van ultra fijnstof onvoldoende duidelijk is. Hoe houden we al die verschillende ontwikkelingen in evenwicht?

De Omgevingsraad Schiphol is sinds 1 januari 2015 het podium waar al deze vraagstukken, belangen en partijen bij elkaar komen. In deze Omgevingsraad zijn overheden, de luchtvaartsector, bewoners en brancheorganisaties vertegenwoordigd. Natuur en Milieufederatie Noord-Holland heeft zitting in de Omgevingsraad. Hier kunnen we bijdragen aan afspraken over een gezonder en prettiger leefklimaat voor bewoners en omgeving én de partijen aan de gemaakte afspraken houden.

Uit: Mooi en duurzaam Noord-Holland

In vogelvlucht 2015 – 2016 Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Wat is er gedaan/bereikt

- Het werk dat de Omgevingsraad met zich meebrengt, is vooral te categoriseren als deelname aan de verschillende overleggen, communicatie met de achterban en het voeren van informatieve overleggen met deskundigen.
- Dat betekent dat we aan twaalf delegatie overleggen, vijf Raad van Advies vergaderingen en vier Regioforums hebben deelgenomen. Bovendien was er de officiële oprichtingsvergadering en waren er twee kennisbijeenkomsten.
- Er is regelmatig overlegd met de bewonersvertegenwoordigers ORS de werkgroep Toekomst Luchtvaart en incidenteel met Schiphol.
- Er is een breed overleg geweest over de invloed van ultra fijnstof met Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Brabantse Milieufederatie en Milieudefensie.
- Er is afstemming geweest met onze achterban en gemeenten over opstellen van de agenda Toekomst Schiphol en er is een discussieavond Schiphol georganiseerd.
- In de veelheid aan onderwerpen is in de Omgevingsraad Schiphol hebben we geadviseerd over o.a. de introductie van het nieuwe normen en handhavingstelsel Schiphol; wijziging van wet Luchtvaart; de gewijzigde nachtroute van de Polderbaan; onderzoek ultrafijn stof Schiphol; diverse hinderbeperkingsonderzoeken; tweede tranche leefbaarheidsonderzoek; uitvoering CDA pakket (lager aanvliegen) en betere informatie voorziening.
- Wij hebben met regelmaat gepubliceerd over Schiphol in onze nieuwsbrief en op onze website over o.a. bovengenoemde onderwerpen. In 2015 is een rapport uitgebracht door TNO over uitstoot van ultrafijnstof door het vliegverkeer van en naar Schiphol. Vooral aan dit onderzoek en het vervolgonderzoek door het RIVM hebben wij uitgebreid aandacht besteed.

4. Vitaal platteland en landbouw

Er valt veel te ontginnen

De landbouw staat de laatste tijd op verschillende manieren in de belangstelling. De boycot van Rusland en de reactie daarop leidt tot de actie: koop Hollandse waar! Onderliggend daarbij is ook de vraag of de productie of een grotere productie voor de lokale markt beter is voor onze boeren, ons landschap, het milieu en het dierenwelzijn.

Proef je Landschap

200 uur

de Natuur en Milieufederatie is de afgelopen tijd samen met een aantal pioniers bezig geweest met het opzetten van een regionale voedselstrategie met kortere ketens. Onze focus ligt op dit moment bij het vergroten van de vraag bij de burgers. Dat willen wij gestalte geven door een promotiecampagne op poten te zetten en door een ondersteuningsstructuur te realiseren. Daarnaast is het van belang de productiekant goed te organiseren (bijvoorbeeld door boeren coöperaties te laten vormen). De vraag kan meer volume krijgen door cateraars en grote instellingen (overheidskantines, zorginstellingen) meer lokale producten af te laten nemen.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

De Provincie gaat de Greenport verder uitbouwen en beoogt daarbij een ketenbenadering. Hierin is inbreng vanuit natuur, milieu, het landschap en de stedeling zelf van groot belang, zodat kruisbestuiving plaats gaat vinden tussen de agrarische sector en andere belangengroepen uit de samenleving. Ook wil de provincie onderzoeken of en hoe zij een rol kan spelen bij de stimulering van biologische landbouw en streekproducten.

Wat is er gedaan/bereikt

- Wij hebben meegewerkt aan de oprichting van de Stichting Ons Eten. In deze stichting zijn samenwerkende partijen verbonden om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. De opzet en de werkwijze van de korte ketens zijn verder uitgewerkt. Er is een opzet gemaakt voor een webwinkel, de logistiek en een netwerk van afhaalpunten in Amsterdam. In Pakhuis de Zwijger is een bijdrage geleverd aan een inhoudelijk programma over voedsel. Zo'n 200 belangstellenden zijn daar bereikt.
- Tevens is het netwerk van boeren uitgebouwd, waaronder boeren betrokken bij de Ontwikkefunctie Haarlemmermeer, biologische boeren en Groene Hart boeren.
- Voor de gemeente Haarlemmermeer is een *pilot* ontwikkeld voor een korte voedselketen vanuit de Haarlemmermeer naar klantgroepen in Amsterdam en binnen Haarlemmermeer.

- Er zijn contacten gelegd met andere korte keten initiatieven in de Kop van Noord-Holland. Doel is de samenwerking aan te gaan. Zoals met ProeVkantoor, die pakketten met verse groenten van tuinders uit de Kop van NH levert en met Atlantis Handelshuis, dat betrokken is bij het voorzien van het West-Fries Gasthuis in Hoorn met producten van Noord-Hollandse boeren. Inmiddels is er een overeenkomst getekend om met partners de catering te verzorgen voor het Europe by People festival dat Pakhuis de Zwijger voorjaar 2016 organiseert.
- Er zijn meerdere wijken geïdentificeerd waar een wijk hub kansrijk wordt geacht. Het uiteindelijk doel is te komen tot vraag gestuurde bestellingen waarbij klanten zelf hun bestelpakket gaan samenstellen. Naar verwachting kunnen de eerste wijkhubs van start gaan in april 2016. Ook zijn contacten gelegd met Universiteit van Amsterdam voor een hub in samenwerking met studenten.
- Er is een bijeenkomst voorbereid en georganiseerd met initiatiefnemers en beleidsmakers over korte ketens en de rol van overheden daarbij. Met deelnemers vanuit gemeente Amsterdam, Provincie Noord-Holland, Atlantis Handelshuis, een agrarisch ondernemer die via een korte keten afzet, Greenport NHN, ervaringsdeskundigen uit andere provincies en Ons Eten. Vanuit de dilemma's waar initiatiefnemers tegen aan lopen wordt een advies geschreven. Dit advies is voorjaar 2016 aangeboden aan de gemeente Amsterdam, de Provincie en de Amsterdam Economic Board.

Op zoek naar de duurzame boer

100 uur

De Natuur en Milieufederatie is de maatschappelijke discussie gestart over de benodigde verduurzaming van de landbouw en deze verduurzaming. Daartoe werken we samen met agrariërs om meer bekendheid te geven aan koplopers in de branche. Successen worden belicht en we zorgen voor verbreding en versnelling van initiatieven. Daarbij betrekken we de inwoners van de provincie en lokale natuur/ en milieuorganisaties.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

Consumenten ontdekken steeds meer hoe waardevol het is om te genieten van wat de seizoenen en de streek te bieden hebben. Gezonde voeding en minder belasting van het milieu zijn wel degelijk te combineren met versterking van onze regionale economie. De provincie zet in op de algehele verduurzaming van de sector.

Wat is er gedaan/bereikt

Het idee komt van onze collega's in Utrecht. Wij hebben hun opzet behoorlijk moeten aanpassen om het te kunnen implementeren in onze provincie.

In gesprekken met LTO Noord en de Stichting Behoud Waterland over duurzame landbouw in Waterland en de rol van boeren en burgers in de toekomst, hebben we onze aanpak verder ontwikkeld. Inmiddels heeft de duurzaamheidswijzer Duurzame Landbouw zijn vorm gekregen.

In onze duurzaamheidswijzer worden verschillende invalshoeken meegenomen. Aan de hand van vragen over de aspecten: natuur, landschap, bodem, water, lucht, interne en externe communicatie, burgerparticipatie, zullen boeren worden gecategoriseerd.

De resultaten van de inzet van het instrument zullen worden gepresenteerd op onze website en in het nieuws worden gebracht. De website is daar op ingericht. Publicitair zullen de duurzame resultaten samen met LTO worden uitgedragen.

Het product is inmiddels met de provincie besproken. Begin 2016 willen we de duurzaamheidswijzer inzetten om de duurzame boer bekendheid te geven bij de burgers.

Goede buren

30 uur

Omwonenden willen informatie over nut, noodzaak en risico's van gewasbescherming. Wij onderzoeken of we met de bollensector tot afspraken kunnen komen over het terugdringen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Wat is er gedaan/bereikt

In het kader van dit project hebben we zitting genomen in de begeleidingsgroep Milieukeur Duurzame Bollenteelt. Deze klankbordgroep heeft een certificering opgesteld waaraan Duurzame geteelde bollen moeten voldoen. Duurzame bollentelers zijn geen biologische bollentelers maar werken wel met minder bestrijdingsmiddelen en meststoffen dan de gangbare bollentelers. Wij hebben bij de ontwikkeling van het keurmerk vooral gepleit voor het opnemen van een gedragscode voor een goed nabuurschap in de eisen die gesteld worden aan de duurzame bollenteelt. Dit onderdeel is inmiddels opgenomen in het keurmerk. In de begeleidingsgroep zaten duurzame bollentelers, afnemers (bedrijven en een gemeente), Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Greenpeace en de KNAW. PPO Lisse (Praktijkonderzoek Plant en Omgeving) leverde de inhoudelijke inbreng voor de te hanteren criteria. Het College van Deskundigen van SMK heeft de criteria definitief vastgesteld. Met het Milieukeur krijgen overheden een ruime keus bij het inkopen van duurzame bloembollen. Voor de retail (zoals tuincentra) is Milieukeur de borging voor een duurzamer assortiment. Een aantal vooruitstrevende en toonaangevende Nederlandse bloembollentelers kan in 2016 een uitgebreid assortiment Milieukeur gecertificeerde bloembollen leveren, geschikt voor beplanting van tuinen, parken en plantsoenen.

5. Veenweiden Ecosysteem in transitie

Voor Natuur en Milieufederatie Noord-Holland hangen de ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijke en stedelijke gebied sterk met elkaar samen. De kwaliteit van de leefomgeving en de duurzame inrichting is daarbij van groot belang.

Aansluiting bij het beleid van de provincie

Laag Holland met zijn veenweidegebied vormt een uniek landschap in Nederland. Het provinciaal beleid is gericht op bescherming van het gebied.

Nieuwe ontwikkelingen moeten in relatie staan met de kernkwaliteit van het veenweidelandschap. Het is een landschap waarin het veen aan het verdwijnen is en de weidevogelpopulatie onder druk staat.

Laag Holland en PAS

Pas is vervallen 40 uur toegevoegd.

De Natuur en Milieufederatie zet zich al jaren in voor het (op voldoende plaatsen) behoud van het veen en de bijbehorende natuurwaarden. Ook betrekken we de inwoners van dit gebied bij de noodzakelijke discussie over de verandering die het landschap gegarandeerd zal ondergaan. Wij nemen deel aan de overleggen over Laag Holland en participeren in het project Burgers aan Zet, waarin we samen met Landschap Noord-Holland, Waterland & Dijken en LTO Noord de provincie adviseren over Laag Holland. Het geplande onderwerp over de PAS kon na overleg met de Provincie geen doorgang vinden. Deze uren zijn naar Laag Holland gegaan en zijn voor een deel gebruikt voor onze notities over de peilbesluiten en de collectieven.

Wat is er gedaan/bereikt

- de Natuur en Milieufederatie participeert actief in de Stuurgroep 'Burgers aan zet'. Wij steunen het proces dat beoogt duidelijker keuzes voor de veenweide te maken. Er is een roadshow georganiseerd, die op lokale braderieën en zomermarkten Laag Holland onder de aandacht heeft gebracht.
- Wij hebben meegedacht met de Provincie over het weidevogelbeleid in diverse bijeenkomsten zoals in gebiedssessies, bilaterale overleggen en in het Groen Overleg.
- Wij hebben overleggen gevoerd met de Stichting Behoud Waterland over de toekomst van de melkveehouderij in relatie tot het weidevogelbeheer en het landschap.
- De Natuur en Milieufederatie heeft in het kader van het platform van de 12 natuur- en milieufederaties overleg gevoerd met SCAN, Stichting Collectief Agrarisch Natuurbeheer over het nieuwe stelsel Agrarisch Natuurbeheer.

- Wij hebben een notitie geschreven over weidevogelbeheer en deze aangeboden aan de provincie. Aanleiding voor dit advies is de betrokkenheid van Natuur en Milieufederatie Noord-Holland en KNNV afdeling Hoorn bij enkele nieuwe peilbesluiten in het kader van de actualisatie van peilbesluiten van het Hoogheemraadschap Noorderkwartier. Beide hebben input geleverd in de inspraakprocedure van het peilbesluit Zeevang en het peilbesluit Waterland.
- De Natuur en Milieufederatie heeft onderzocht hoe de samenwerking tussen agrarische collectieven (waarin agrariërs formeel zitting hebben) en natuurbeheerders, vrijwilligers en burgers op gebiedsniveau vorm kan krijgen. De uitkomsten van de inventarisatie worden gepresenteerd in een lijst van aanbevelingen die in het gebied door een breed palet aan partijen wordt ondersteund.

Collectieven

90 uur

In 2015 zijn de collectieven gevormd. Collectieven zijn samenwerkingsverbanden van boeren die zich o.a. richten op beheer. Deze collectieven worden gezien als absolute basisvereiste om met het nieuwe stelsel Agrarisch Natuurbeheer 2015 een aanvang te kunnen maken.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

De Provincie heeft in het weidevogelbeleid te kennen gegeven dat het voor haar belangrijk is dat natuurorganisaties en vrijwilligers bij het beleid van de collectieven worden betrokken. De provincie als bevoegd gezag heeft de regie in dit proces en ziet graag dat gebiedspartijen de handen ineen slaan om samen met de provincie het natuurbeheer in brede zin tot een succes te maken. De collectieven richten zich nu sterk op de professionaliseringslag die van hen wordt verlangd in het nieuwe stelsel

Wat is er gedaan/bereikt

De Natuur en Milieufederatie heeft onderzocht hoe de samenwerking tussen agrarische collectieven (waarin agrariërs formeel zitting hebben) en natuurbeheerders, vrijwilligers en burgers op gebiedsniveau vorm kan krijgen. De uitkomsten van de inventarisatie worden gepresenteerd in een lijst van aanbevelingen die in het gebied door een breed palet aan partijen wordt ondersteund. Daartoe zijn er bijeenkomsten georganiseerd met drie collectieven en de TBO-vertegenwoordigers. In het zuidelijk deel van de provincie hebben zes vertegenwoordigers van de partijen deelgenomen, in midden waren tien deelnemers en in het noordelijk deel van de provincie waren er elf. Deze gesprekken zijn uitgewerkt in een verslag. Er is een eindrapportage gemaakt waarin de ideeën en bevindingen over de samenwerking tussen collectieven en de Terreinbeheerders zijn opgenomen. De eindrapportage is na terugkoppeling naar de betrokken partijen in 2016 aan de Provincie aangeboden.

Als belangrijkste conclusies melden we hier:

- samenwerking moet echt actief worden opgezocht. Door samenwerking komt er meer begrip voor de verschillende standpunten en een gevoel van betrokkenheid.
- een goede afstemming tussen alle partijen die van belang zijn voor goede randvoorwaarden voor weidevogels leidt tot meer effectiviteit en minder frustratie.
- partijen pleiten voor een gemeenschappelijk gebiedsplan waarin alle relevante partijen betrokken zijn.
- partijen pleiten voor afstemming op verschillende schaalniveaus: provinciaal (natuurbeheerplan), regionaal (gebiedsplan), op gebiedsniveau (gebiedsplan), op perceel niveau (gebiedsplan en concrete aanpak).
- de deelnemers pleiten voor meer uitwisseling van informatie en het delen van kennis.
- partijen doen een beroep op de provincie om flexibel om te gaan met regels als dat de bescherming van weidevogels dichterbij brengt.

DUURZAME LANDBOUW

Wij consumenten, willen weten waar ons voedsel vandaan komt en hoe het is gemaakt. Ook willen we om onze doelen te bereiken meer zeggenschap over ons voedsel. Om deze ontwikkeling te stimuleren, versterkt de Natuur en Milieufederatie de relatie tussen stad en platteland, tussen consument en producent.

Dat doen we door bijeenkomsten te organiseren en door overheden te beïnvloeden. Daarom hebben we ons advies "Korte ketens in de voedselproductie" aan de Provincie aangeboden. Bovendien zijn we met meerdere boeren in gesprek over leveringen aan de stad.

Helaas worden in de land- en tuinbouw nog veel pesticiden gebruikt. Giftige stoffen komen onvermijdelijk terecht in de lucht én in het oppervlaktewater. Gelukkig zien steeds meer bewoners, boeren, bedrijven en overheden het belang van een gezonde bodem, schoon water en biodiversiteit. Daarom werken we samen met boeren die zo duurzaam mogelijk produceren en bijvoorbeeld de biodiversiteit langs hun landerijen helpen vergroten. Dat past goed bij de eisen die we aan een andere sector stellen. Voor de bollenteelt hebben we met de sector en andere partijen gezorgd voor een certificaat voor duurzame bollenteelt.

Wij zoeken de Duurzame Boer in Noord-Holland

Noord-Holland heeft prachtige landschappen en mooie natuur. De vraag is hoe houden we die in stand én zo gevarieerd mogelijk.

VEENWEIDE

Midden in Noord-Holland ligt een uniek veengebied met een karakteristieke natuur, weiden en een grote verscheidenheid aan weidevogels. Maar het gebied wordt bedreigd door voortdurende daling van de bodem.

Voor behoud zijn in het algemeen minder intensief gebruik en hogere waterstanden nodig. En dat is niet goed voor sommige boeren en een hogere waterstand is ook niet altijd een voordeel voor woongebieden en of recreatie. Daarnaast kosten onderhoud en beheer van het gebied geld en dat is er steeds minder.

Aan de randen van het gebied neemt de bebouwing toe en steeds meer wegen versnipperen het landschap. Behoud van het gebied vraagt om overleg. Daarom nemen we deel aan deze overleggen of wij organiseren ze.

Uit: Mooi en duurzaam Noord-Holland

In vogelvlucht 2015 – 2016 Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Weidevogels

90 uur

Bij de uitvoering van het weidevogelbeleid zijn veel vrijwilligers betrokken. Zij hebben veel deskundigheid en gebied-specifieke kennis die ingezet kan worden bij nestbescherming, landschapsbeheer, monitoring en kennisuitwisseling.

Wat is er gedaan/bereikt

Wij hebben een notitie geschreven over weidevogelbeheer en deze aangeboden aan de provincie. Aanleiding voor dit advies is de betrokkenheid van de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland en de KNNV afdeling Hoorn bij enkele nieuwe peilbesluiten in het kader van de actualisatie van peilbesluiten van het Hoogheemraadschap Noorderkwartier. Beide hebben input geleverd in de inspraakprocedure van het peilbesluit Zeevang en het peilbesluit Waterland.

Aan de basis van het advies ligt een gegevensverzameling over het gebied.

Daarnaast hebben we in samenwerking met KNNV Hoorn in verschillende sessies gesproken met agrariërs, natuurorganisaties en vrijwilligers in twee gebieden.

Er is ambtelijk overleg geweest met de TBO-organisaties (alle natuurorganisaties waren vertegenwoordigd) over een eerste concept-rapportage. Ook is er overlegd met het Hoogheemraadschap over aanpassingen aan de conceptrapportage.

Wij pleiten voor een gebiedsgericht RO-en zoneringsbeleid. Per gebied zullen heldere beleidskeuzen gemaakt moeten worden waar veenbehoud en/of moeras prioriteit krijgen, waar weidevogeldoelstellingen voorop blijven staan (met extensivering van landbouwgebruik) en waar de intensieve grondgebonden landbouw goede mogelijkheden krijgt. Het stapelen van (ten dele) tegenstrijdige doelen en functies, ook in natuurgebieden, is niet effectief. Stapeling leidt tot economische en ecologische schade.

- Landschapsbehoud als doel werkt verwarrend op de discussie over weidevogels en veenbehoud. Het landschap zal hoe dan ook gaan veranderen. Als het landschap behouden moet blijven volgens de maatstaven die we tot nu toe hanteren dan betekent dit continuering van het huidige beheer totdat de wal het schip keert door onbeheersbare maaiveldaling en het verdwijnen van het veen. Verder betekent landschapsbehoud in de praktijk niet automatisch dat weidevogels behouden blijven. Er zijn tal van landschappen in Noord-Holland die perfect zijn behouden maar waar alle weidevogels vertrokken zijn.
- Het feit dat een gebied als natuurgebied te boek staat, wil niet zeggen dat de natuurbeheerder het optimaal kan inrichten voor weidevogels of veenbehoud. Ook op deze gronden geldt vaak het principe 'peil volgt functie' omdat in het bestemmingsplan de agrarische bestemming wordt gehandhaafd. Deze situatie is voor natuurgebieden ongewenst.
- Standpunt: natuurdoelen zijn op termijn alleen gebaat bij 'functie volgt peil'.

6. Recreatie, variatie en de rol van het water

De kust is één van grootste trekpleisters en van groot belang voor de Noord-Hollandse economie. Boven het Noordzeekanaal is de kust de derde belangrijkste inkomstenbron voor Noord-Holland. Aan de oostkant van de provincie is de Markermeerkust in trek bij recreanten, vooral vanwege het bestaande cultuurlandschap.

Water is vanzelfsprekend van levensbelang voor de hele bevolking. Zowel als drinkwater als voor de landbouw en industrie. In de hele provincie is recreatie op en in het water van groot belang. In alle gevallen speelt de waterkwaliteit een hoofdrol en daar maakt de provincie werk van. De Natuur en Milieufederatie ondersteunt dat werk en adviseert over dat water en over mogelijkheden om de kwaliteit te verbeteren.

Identiteit kustplaatsen: variatie langs het strand

90 uur

Hoe ziet de kust van Noord-Holland er in de toekomst uit? De kust moet veilig zijn. Daarom worden nu de Hondsbossche en Pettemer Zeewering versterkt. Voor Zandvoort, de IJmond en Den Helder worden plannen ontwikkeld. Dat biedt kansen op gebied van ruimtelijke inrichting.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

De provincie grijpt de versterking van de Noordzeekust aan voor een kwaliteitsimpuls voor de verschillende badplaatsen. Uitgangspunt daarbij is dat de gehele Noord-Hollandse kust diversiteit en kwaliteit biedt. De kust geeft ruimte voor intensief recreatief gebruik, naast plekken die zich kenmerken door natuur en rust. Uitgaande van de eigen verantwoordelijkheid van de kustgemeenten vervult de provincie een verbindende en aanjagende rol en helpen wij de kustgemeenten in het positioneren, kiezen en afbakenen van hun identiteit en imago. Kustveiligheid, ruimtelijke inrichting, natuur en recreatie moeten vervolgens met een gebiedsgerichte aanpak de Noordzeekust toeristisch aantrekkelijker maken.

Wat is er gedaan/bereikt

- Meerdere malen is de Natuur en Milieufederatie door burgers en organisaties benaderd over de plannen voor strandhuisjes, in het bijzonder bij Julianadorp, Groote Keeten en Petten. Niet alleen Schagen maar ook andere gemeenten zijn zelf aan de slag gegaan met een visie op verblijfsrecreatie. Mede daarom hebben we gesprekken gevoerd met de programmamanger van het programma De Kop werkt. Het blijft immers noodzaak om een integrale visie op verblijfsrecreatie te ontwikkelen.

- Tijdens contacten met de gemeente Schagen naar aanleiding van onder meer de plannen voor strandbebouwing bij Petten en Groote Keeten hebben we gewezen op het belang van die regionale visie strandbebouwing.
Dit om een ongecontroleerde uitbreiding van strandbebouwingen te voorkomen. Dit standpunt hebben we onder meer uitgedragen tijdens een bijeenkomst georganiseerd door het Zijper Landschap. Hier was een wethouder van gemeente Schagen bij aanwezig. Inmiddels is gebleken dat het plan voor het bouwen van huisjes bij Groote Keeten voorlopig is geparkeerd. De bouw bij Petten blijft in de gemeentelijke plannen overeind.
- De Natuur en Milieufederatie heeft in 2015 bijgedragen aan het maken van een integrale visie op kustbebouwing. Dit is gebeurd aan de hand van het door ons ontwikkelde stappenplan dat tot stand is gekomen in overleg met de gemeenten Schagen, Den Helder, Provincie Noord-Holland, Rijkswaterstaat, Hoogheemraadschap HNK en Landschap Noord-Holland.
- In het stappenplan is als uitgangspunt geformuleerd dat heldere kaders zijn en dat er een visie is op waar ontwikkelingen op het strand / in het kustgebied wel / niet gewenst zijn. In maart is dit plan gepresenteerd in het Overleg Noord-Hollandse Gemeenten. In december is de handreiking strandbebouwing geëvalueerd tijdens een bijeenkomst met de mede-initiatiefnemers voor de handreiking (gemeenten Schagen, Den Helder, PNH, RWS, HHNK, LNH). Er is daar afgesproken dat er een brief gaat naar alle besturen van deze organisaties, met als doel de handreiking breder in de organisaties bekend te maken en te stimuleren dat de werkwijze gebruikt wordt. Ook heeft de provincie deze bijeenkomst benut om input op te halen voor hun voornemen om een visie op strandbebouwing te maken.
- Hoe groot het belang van de rust aan de kust is, bleek in januari 2016. Na uitspraken van de minister over bebouwing langs de kust tekende in zeer korte tijd ruim 100.000 Nederlanders mee tegen deze bedreiging van het landschap

Twitter: @milieufederatie

Aantrekkelijke Markermeerkust

40 uur

Tussen Hoorn en Amsterdam wordt gewerkt aan plannen voor dijkversterking. Deze plannen hebben een grote impact op het landschap en leeft erg onder de bevolking en ook bij onze achterban en natuurorganisaties.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

Daar waar dijkversterkingsprojecten plaatsvinden, zal actief gekeken worden hoe kansen voor toerisme, recreatie, natuur en regionale economie ten volle benut kunnen worden en stelt de provincie cofinanciering beschikbaar.

Wat is er gedaan/bereikt

De Natuur en Milieufederatie heeft deel genomen aan de overleggen die over deze kustontwikkeling plaatsvonden en heeft de achterban in het gebied op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen. Er zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van onze achterban over de ontwikkelingen. Het betreft de Kwade Zwaan, Het Blauwe Hart en Stichting Behoud Waterland. Wij hebben deelgenomen aan diverse ambtelijke overleggen over de Hoornse Hop en de uitwerking van de natuur op de oeverdijk op het gebied bij Zeevang. Het proces is complex verlopen. In eerste aanleg zijn vooral de technische oplossingen gepresenteerd zoals diepwanden die de grondwaterstanden beïnvloeden. Het aanbrengen van een stalen damwand met variaties in de kruin van de kanteldijk of meer in het midden. Evenals buitenwaartse dijkversterking, ofwel het aanbrengen van een nieuwe dijk naast de huidige. Vervolgens zijn er in het najaar door de provincie weer nieuwe varianten gepresenteerd. Wij hebben meegedacht over deze varianten en commentaar gegeven.

Er is meerdere keren overleg geweest tussen de Natuur en Milieufederatie en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier over onze rol in het proces. Vooral wat betreft het draagvlak voor natuur- en landschap-inclusieve oplossingen. Er was in principe overeenstemming om een rol te spelen bij de oeverdijk +. Het waterschap zou ons dan inhuren.

Helaas is de variant oeverdijk + in de loop van 2015 geschrapt. In het verdere proces zijn wij niet meer betrokken. Noch door de provincie noch door het waterschap. Wij hebben in november nog wel deelgenomen aan de Markermeer-IJmeer conferentie.

Onmisbaar Water

130 uur

In vervolg op onze activiteiten van 2014 hebben we inspraakreacties geven op de waterplannen. De Natuur en Milieufederatie participeert in de overlegstructuren die HHNK en Rijnland hebben ingericht en wij behartigen daar ook de belangen van de TBO partners.

Aansluiting bij het beleid van de Provincie

Binnen de Europese Kaderrichtlijn Water wordt ernaar gestreefd dat uiterlijk 2028 al het water zo schoon is dat alle planten en dieren die er van nature voorkomen, terug kunnen keren. Daarnaast is de provincie het bevoegd gezag voor de aanwijzing van zwemplekken, de functietoekenning van binnenwateren en de beoordeling van de veiligheid.

Wat is er gedaan/bereikt

- Begin dit jaar is de workshop Water gefaciliteerd tijdens de werkconferentie circulaire economie van de Natuur en Milieufederatie. Onderwerp was het klimaatbestendig maken van stedelijk gebied. In deze workshop zijn twee pilots uitgewerkt, een voor Heiloo (waar de riolering gedeeltelijk werd vernieuwd en kansen lagen voor afkoppeling) en een voor Amsterdam Noord (waar veel kansen zijn om verstening terug te dringen). Het Initiatief voor vervolg van Heiloo ligt bij de Gemeente Heiloo en het initiatief voor een vervolg in Amsterdam ligt bij Amsterdam Rainproof.
- Er zijn zienswijzen op de watervisie ingebracht bij de provincie, bij het Hoogheemraadschap HNK op het waterprogramma en bij het Hoogheemraadschap AGV op het waterbeheerplan. Bovendien hebben we een reactie gegeven op de beleidsplannen van KGB Rijn West die aan het Regionaal Bestuurlijk Overleg zijn aangeboden.
- De provincie heeft op basis van de zienswijze op zeven punten aanpassingen in de visie aangebracht. Dat betreft o.a. een steviger verankering van dynamisch kustbeheer en van natuur in de plannen. HHNK heeft na het indienen van de zienswijze contact gezocht om te komen tot een gezamenlijk advies aan het bestuur van het Waterschap. Het betreft meer aandacht voor meekoppelkansen, voor verzilting en voor de betrokkenheid van het Hoogheemraadschap bij bodemdaling.
- Er is viermaal deelgenomen aan het Partneroverleg van HHNK. Wij hebben de terugkoppeling aan de natuurorganisaties verzorgd uit het partneroverleg. Het accent daarin lag op de voor deze organisaties relevante bouwstenen (waaronder die over het innovatieprogramma veen, slim omgaan met neerslagoverschot en extra veiligheid door natuur). Resultaat is onder meer dat wordt besloten tot een QuickScan Meekoppelkansen Water-Natuur. de Natuur en Milieufederatie heeft gefungeerd als trekker voor deze bouwsteen. Het overleg heeft in belangrijke mate bijgedragen tot het (doen) opstellen van een intentieverklaring tussen de Provincie, HHNK en de natuurorganisaties. Deze intentie is 23 februari 2016 tijdens een feestelijke bestuurlijke bijeenkomst ondertekend en overgedragen aan de partijen die de uitvoering gaan realiseren.
- Met HHNK is overlegd over de toekomstige zoetwatervoorziening ('slim omgaan met neerslagoverschot'). Om de zoetwatervoorziening voor de toekomst veilig te stellen en een dreigend zoetwater tekort te voorkomen is het nodig dit onderwerp breder onder de aandacht te brengen, waardoor de urgentie wordt gedragen. In onze aanpak brengen we de ervaringen met (lopende) projecten in kaart. Deze worden vervolgens gestructureerd gepresenteerd (interviews, boekje / website) en zullen worden besproken tijdens een veldbezoek / symposium. In het project worden de verschillende invalshoeken meegenomen: vanuit landbouwperspectief, vanuit natuurspectief en vanuit waterbeheerperspectief. HHNK is enthousiast over het procesvoorstel en brengt dit in bespreking bij de provincie.

Duurzaamheid in de Zorg (was Big Jump)

60 uur

Met de Big Jump vragen de Natuur en Milieufederaties om aandacht voor schoon zwemwater. Organisatorisch kregen we het ontwikkelde programma niet rond dit jaar.

Na overleg met de provincie hebben wij de beschikbare uren gestoken in de verduurzaming van de zorgsector. De Provincie wil de biodiversiteit ook buiten het NatuurnetwerkNederland te vergroten. De Natuur en Milieufederatie heeft het voornemen de opgave van de provincie te ondersteunen. Dit doen we in de zorgsector door het enigszins versleten begrip duurzaamheid te koppelen aan het begrip biodiversiteit. De koppeling biedt de mogelijkheid biodiversiteit sterker te benoemen.

Wat is er gedaan/bereikt

Ziekenhuizen en zorgcentra zijn steeds vaker actief op het gebied van duurzaamheid. In het Gooi, in West-Friesland, in Amsterdam en in de Zaanstreek zijn we met zorginstellingen in gesprek over de maatregelen die zij kunnen nemen. Sommige zorginstellingen richten zich vooral op energiebesparing en duurzaam opwekken, anderen richten zich ook op natuurbeleving en groen als middel om patiënten bezig te prikkelen. Dit komt de gezondheid én de biodiversiteit ten goede. Succesvol in deze is onze samenwerking met zorginstelling het Pennemes in Zaandam. Wij hebben het Pennemes voorgedragen voor de duurzaamheidsprijs de Gouden Zwaluw en we hebben samen met het Pennemes een project ingediend bij het Oranjefonds. Dit project

behelst de aanleg van een daktuin. Dit project is eind 2015 gehonoreerd en zal een impuls geven aan de verhoging van de biodiversiteit in het stedelijk gebied van Zaandam. Via onze samenwerking met de SIGRA (de koepel van zorgcentra van ziekenhuizen en zorgcentra in Noord-Holland) zorgen we voor verspreiding van

de aanpak hier in Zaandam. De Natuur en Milieufederatie gaat de SIGRA ondersteunen bij het intensiveren van de uitwerking van de GreenDeal. Het gaat daarbij om het versterken van de duurzaamheid in samenwerking met een zorginstelling. Wij stimuleren de biodiversiteit door het begrip biodiversiteit te koppelen aan het begrip duurzaamheid. Voorjaar 2016 zullen wij in samenwerking met IVN onze aanpak verder uitrollen.

Uit: Mooi en duurzaam Noord-Holland

In vogelvlucht 2015 – 2016 Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

De circulaire economie; gevoed door duurzame Energie

200 uur

De circulaire economie is een economisch systeem dat gericht is op maximaal hergebruik van producten en grondstoffen waarbij waarde-vernietiging wordt geminimaliseerd; van **verbruik** naar **gebruik** en van lineaire naar circulaire processen. Noord-Holland kan een belangrijke rol spelen in de transitie naar een biobased economie met de Amsterdamse haven als logistiek zwaartepunt, een sterke energie- en voedingsindustriesector, een uitgebreide agrarische sector (o.a. glastuinbouw, bollenteelt) en diverse kennisinstellingen.

Aansluiting bij het beleid van de provincie

De provincie onderschrijft het belang van de 'circulaire economie', waarbij zoveel mogelijk grondstoffen opnieuw worden gebruikt. De overstap naar een circulaire economie is een grote verandering voor bedrijven, maar biedt ook kansen voor economische ontwikkeling. In het Noordzeekanaalgebied/Westas ziet de provincie in het bijzonder kansen op dit gebied.

Wat is er gedaan/bereikt

Projectvoorstellen

In samenwerking met ECN en OvWestpoort hebben we projectvoorstellen ingediend in het kader van de Investeringsimpuls Duurzame Zeehavens Noord-Holland

Het betreft projecten waarin de circulaire component belangrijk is.

1. Een project betrof het omvormen van een kantoorgebouw naar woningen. Om van het Noordzeekanaalgebied een duurzaam en modern havengebied te maken, dient er ook voldoende ruimte te zijn om te wonen. Er staan voldoende kantoren in het gebied leeg, de woonfunctie wordt echter beperkt door de milieufactoren en de milieukwaliteit van het gebied. In het project presenteerden we een haalbare en realistische business case om een markant kantoorgebouw om te bouwen tot een toren met woningen, zodanig dat het binnen de gestelde milieunormen past.
In het project wordt zo veel mogelijk gebruikt gemaakt van de aanwezige materialen en infrastructuur waardoor de circulariteit is gewaarborgd.
2. Een tweede project betrof het ontwikkelen van een gedragen ruimtelijk plan met daarin een aanpak voor de herstructurering van delen van de bedrijvenparken Sloterdijk 1,2 & 3. Het project maakt gebruik van bestaand bedrijventerrein en zorgt ervoor dat de levensduur en aantrekkelijkheid van de terrein wordt verbeterd. Dit heeft een positief effect op de hele haven. De circulaire economie wordt gestimuleerd door de mogelijkheden tot industriële symbiose van de relevante bedrijven te onderzoeken. Hierdoor is het mogelijk om een significante besparing te bereiken op het gebied van energie en grondstoffen verbruik, alsook slimme beheer van de restwarmte/koude en van de afvalstromen.

Beide voorstellen zijn niet gehonoreerd. Voor ons is in ieder geval waardevol dat we samen met een gerenommeerd adviesbureau en met een ondernemersvereniging projecten hebben ontwikkeld.

Conferentie circulaire economie

In 2014 zijn we gestart met de voorbereidingen voor het opzetten van een symposium Circulaire Economie. Op het symposium hebben we ons unieke netwerk van bewoners, belangenorganisaties, bestuurders en bedrijven samengebracht. Door dit netwerk samen te brengen kan een vernieuwende, onorthodoxe oplossing ontstaan voor problemen of het opzetten van nieuwe projecten.

In 2015 heeft het congres plaatsgevonden op het NDSM-terrein in Amsterdam.

Er werden vijf thema's besproken in de workshops afval, energie, consumentenelektronica, plastic en water.

Als resultaat worden twee onderwerpen verder ontwikkeld.

Tijdens het symposium is nagedacht over afvalinzameling. In de uitwerking zijn we met partners het concept "omgekeerd afval inzamelen" gaan uitwerken. In dit proces wordt restafval niet opgehaald en worden de recyclefracties niet naar de gemeentelijke stortplaatsen gebracht. Recyclebare onderdelen worden allereerst verwijderd. Alleen de waardeloze afvalfracties worden meegenomen. Het concept past bij energiek burgerschap en de ontwikkeling van buurtcoöperaties en levert werkgelegenheid op. Wij proberen gemeenten voor dit concept te interesseren.

Circulariteit in bedrijfsvoering

Met het adviesbureau Urban Goods is een uitvoerige verkenning gedaan naar bouwmarkten, woningbouwcorporaties, aannemers en sloopbedrijven en de condities waaronder deze spelers circulariteit in hun bedrijfsvoering gaan opnemen. Achtergrond is dat de bouw qua volume het meeste afval produceert in Nederland. Er wordt gesteld dat 90% hiervan wordt gerecycled. Echter dit betreft recycling door verbranding en energieopwekking en verpulvering tot puin dat gebruikt wordt o.a. onder wegen. Beter is om de waarde van de materialen gelijk houden of zelfs verhogen. Het slopen moet dan veranderen in demonteren. De marktplaats moet gebruikte materialen aanbieden en in veel gevallen zelfs een idee wat het gebruikte materiaal kan worden. De vervolgstap is om een project te starten waarin praktijkervaring wordt opgedaan met bouwers, slopers en een marktplaats. Aan de Provincie is een projectvoorstel aangeboden.

Biomassa

Biomassa wordt gezien als een belangrijke bijdrage aan de vervanging van fossiele brandstoffen. Wij hebben ons in 2015 vooral gericht op de mogelijkheden van de inzet van biomassa in vergassing als brandstof voor (vracht)auto's. Samen met ECN en Ondernemersvereniging Westpoort is een businessplan voor een trafficpoint in de haven ingediend bij de provincie.

In het project ontwikkelen we een haalbare en realistische businesscase voor een trafficpoint, waar brandstoffen getankt kunnen worden die de luchtkwaliteit minder belasten, zoals waterstof, (bio)LNG en schone diesel. De ontwikkeling van het trafficpoint biedt daarnaast kansen voor (bio)LNG en waterstof in de haven als bulkgoed. In het trafficpoint is hotelruimte en kan de lading beveiligd verblijven.

Een duurzame havengebied moet werken aan het uitbouwen van de capaciteit voor duurzame brandstoffen, die minder milieu belastend zijn (brandstof switch). Projecten zoals Trafficport kunnen een bijdrage leveren aan deze doelstelling en ons helpen om van het 'kolen overslag' imago van de haven af te komen en de overstap te maken naar 'schonere' alternatieven zoals (bio)LNG en waterstof. Ook dit project is niet gehonoreerd.

Concessieverlening Regiotaxi Noord-Kennemerland

We zijn intensief betrokken geweest bij concessieverlening Regiotaxi Noord-Kennemerland die door de gemeente Alkmaar werd uitgegeven. We hebben de gemeente Alkmaar erop gewezen dat een terugval naar dieselveervoer voor wat betreft luchtkwaliteit en duurzaamheid, slecht is voor het milieu. Zo'n stap strookt ook niet met het Alkmaarse Energiebeleid en de relatief slechte luchtkwaliteit in Alkmaar. Verder hebben wij er voor gepleit dat milieu en duurzaamheid in de concessieverlening een zwaardere weging zou moeten krijgen. De gemeente heeft kort daarna haar uitgangspunten voor de concessie aangepast en uiteindelijk is voor een schone/duurzame concessie gekozen en is men niet overgestapt naar diesel maar verder gegaan met groen gas en elektrisch rijden.

Hier Opgewekt

140 uur

Het al langer lopende project van Natuur en Milieufederatie Noord-Holland onder dit thema is "Hier Opgewekt". Met dit project ondersteunen wij lokale initiatieven van bewonersgroepen om zelf duurzame energie op te wekken. De Natuur en Milieufederatie bemenst hiertoe een Loket, beantwoordt vragen en brengt initiatiefnemers in contact met uiteenlopende personen, organisaties en bedrijven die hun initiatief verder kunnen helpen. Op deze manier helpt de Natuur en Milieufederatie de initiatieven van anderen succesvol te worden.

Wat is er gedaan/bereikt

Op het gebied van lokale energie hebben diverse activiteiten plaats gevonden. Naast diverse hulpvragen van lokale initiatieven (over bijvoorbeeld aansluitingen, EAN codes of de Postcoderoos, is de energiebesparing van woningen ons doel.

Energie zuinige woningen

Naar verwachting worden de doelstellingen uit het Energieakkoord moeizaam gehaald. De gezamenlijke Natuur en Milieufederaties zien net zoals inmiddels de Rijksoverheid dat er winst te behalen is uit een vermindering van het gebruik van energie. Vanuit dat idee is de Natuur en Milieufederatie zich ook gaan richten op de isolatie van zo veel mogelijk woningen in Noord-Holland. Het betreft zowel koop, huur als blokwoningen. Nieuw en oudbouw.

In West-Friesland werken we samen met twee bouwbedrijven en een installateur en hebben we een nul-op-de-meter renovatieconcept ontwikkeld voor de particuliere woonmarkt. Onze rol is om de bewoners van de regio hierin te betrekken en te informeren. Begin 2016 zijn er drie bijeenkomsten georganiseerd voor in totaal ongeveer 300 huiseigenaren.

ENERGIE BIJ U THUIS

Duurzame energie kun je zelf opwekken. Dat kan met zonnepanelen, of als je deelneemt in een collectief, zelfs met een eigen windmolen. Maar er leiden meer wegen naar een duurzame provincie. Als je bespaart op energie hoeft je minder op te wekken. En dat levert geld op en een aangename klimaat in huis.

Lokale ondernemers, gemeenten, Woningbouwverenigingen, de Rabobank en de Natuur en Milieufederatie zijn nu samen aan het werk in West-Friesland. In de pilot **Puur Slim West-Friesland** is een besparingspakket voor huizen ontwikkeld dat we onder de aandacht brengen bij de bewoners van de streek. De lessen die we hier leren, passen we toe op andere plekken in de Provincie.

Zo zijn we ook in Alkmaar de samenwerking gestart met bouwbedrijven en een installatiebedrijf. We hebben de ambitie om ook in deze regio een aantrekkelijk aanbod voor de bewoners te ontwikkelen.

DE ZON

Zonnepanelen worden steeds beter en goedkoper. U kunt ze plaatsen op uw eigen huis en direct van een besparing profiteren.

En u kunt ook van de zon profiteren als u geen eigen dak heeft. Dat kan als u deelneemt aan een collectief of als u investeert in zonnedelen.

Een collectief vraagt om een investering en als beloning krijgt u stroom tegen een lage prijs.

Bij zonnedelen krijgt u jaarlijks rendement uitgekeerd op basis van de productie van een zonne-energieproject. U koopt dan eigenlijk obligaties; een aandeel.

De Natuur en Milieufederatie Noord-Holland kan u informeren over zonne-energie, zonneweides en het benutten van grote daken.

Bel ons adviespunt 075 6351598

Er is veel energie te winnen ook bij u thuis!

Uit: Mooi en duurzaam Noord-Holland

In vogelvlucht 2015 – 2016 Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Energieke regio

Voor verduurzaming van ondernemers hebben we het concept “Energieke Regio” uit Goeree Overflakkee naar Noord-Holland overgenomen en bij bestuurders onder de aandacht gebracht. De Energieke Regio richt zich op bedrijfs- en maatschappelijk vastgoed. Onze gedachte is dat door het samenbrengen van verschillende acties met hetzelfde doel, de vraag en het aanbod van energiebesparende maatregelen kan worden verbeterd. In beide regio’s zijn de bestuurders enthousiast, mede dankzij onze inzet. In Alkmaar is inmiddels een bijeenkomst voor zeventig ondernemers in het AZ-stadion georganiseerd. In 2016 zullen we onze activiteiten een vervolg geven

Loketactiviteiten

- Uitleg gegeven over EAN code en zonneweide
- Uitleg gegeven over mogelijkheden voor een windmolen en windbeleid in Noord-Holland
- We hebben een Ziekenhuis geïnformeerd over klimaatneutraal worden
- Hemmesgroep geïnformeerd over postcoderoos, financiering en geholpen met het opzetten van crowdfunding
- Zonnepanelenaanbieders geholpen met berekeningsinstrument MKB
- We hebben samen met andere natuur- en milieuorganisaties afstemming bereikt over de bouw van windparken voor de kust en een gezamenlijk advies ingediend
- Er is informatie verzameld m.b.t. juridische inbedding Burgerparticipatie Wind op Land.
- Een verkenning uitgevoerd naar mogelijke sanering windmolens voor NDSM-Energie
- Onderzoek gedaan naar de aanleg van een grote zonneweide in het NZKG i.s.m. Instacom, Zaandam
- Studenten begeleid bij een krachtenveldonderzoek Windenergie Noord-Holland
- Voordracht gehouden op bewonersavond NDSM-Energie
- Bezoek gebracht IDEA Alkmaar en, contacten gelegd met WestfriesGasthuis en PWN
- Verkenning uitgevoerd samen met PWN naar mogelijkheden van sanering windmolens
- Overlegd meteen lokaal initiatief in Hoorn over energieopslag en een verkenning uitgevoerd naar het draagvlak in de Hoornse Hop
- Toelichting gegeven voor onderzoek VU naar energie coöperaties
- Een zorgcentrum in het Gooi geïnformeerd over duurzame energie en draagvlak bij omwonenden gepeild
- De (on)mogelijkheden van de komst van windenergie in Diemen verkend
- Energiebesparing bij diverse zorgcentra onder de aandacht gebracht. Mogelijkheden verkend voor vervolgprojecten
- Meegewerkt aan een projectvoorstel / Greendeal samen met de andere Natuur en Milieufederaties, Natuur en Milieu en het Ministerie van Economische Zaken.

7. Onze netwerken

Politiek-Bestuurlijke netwerken en strategische allianties

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland wordt regelmatig door de provincie geconsulteerd m.b.t beleidstrajecten (ambtelijk maar ook politiek-bestuurlijk). Om op actuele onderwerpen in te kunnen spelen is ruimte vrijgemaakt. Om onze doelen te bereiken t.a.v. de verschillende thema's, is een open en goede relatie met bestuurders en politici van groot belang. Door samenwerking met relevante organisaties werken we aan plannen en oplossingen die vanuit verschillende sectoren aangedragen worden.

In onze projectaanvraag zijn deze verschillende activiteiten per onderwerp gesplitst. In de diverse toelichtende teksten kunt u onze verschillende contacten en netwerken onderscheiden. Samengevat zal het u duidelijk zijn dat wij door een groot aantal overleggen, bijeenkomsten en contactmomenten komen tot ideeënvorming en planuitvoering.

Met de provincie hebben we enige malen per jaar contact met de betrokken gedeputeerden, overleggen we met Statenleden en met vertegenwoordigers van politieke partijen. Vanzelfsprekend zijn er contacten met de ambtenaren van de verschillende beleidsafdelingen. Zo zijn er ook contacten met ambtenaren van diverse gemeenten en met de wethouders duurzaamheid en/of milieu. In de voorgaande paragrafen heeft al kunnen lezen over onze intensieve samenwerking met de natuur beherende organisaties en met de terreinbeheerders.

Vanzelfsprekend overleggen we met enige regelmaat met de collega-Natuur en Milieufederaties, met Milieudefensie en Natuur & Milieu. Wij nemen deel aan het overleg over de ontwikkelingen op het gebied van windenergie in de Noordzee, de Waddenzee en op het IJsselmeer. Wij hebben gesprekken met adviesbureaus over mogelijke samenwerking, participeren in een gebiedscommissie en denken mee met de waterschappen. Ook hebben we een samenwerking met LTO Noord en de koepel van zorginstellingen SIGRA. Regelmatig overleggen we met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven van TATA-steel tot Agriport, Van NV Afvalzorg tot AEB en Schiphol. Maar ook het midden- en kleinbedrijf en meerdere coöperaties rekenen we tot onze contacten.

8. Projecten voor en met anderen

Nacht van de Nacht

De Natuur en Milieufederaties organiseren al een aantal jaren de landelijke 'Nacht van de Nacht'. Bedrijven en overheden wordt gevraagd om die nacht (eind oktober) hun lichten te doven. Diverse organisaties houden die nacht speciale activiteiten om de waarde van de oer kwaliteit 'duisternis' breed onder de aandacht te brengen. Het aantal personen en organisaties dat aan deze Nacht van de Nacht deelneemt, groeit nog ieder jaar.

Wat is er gedaan/bereikt

Zie voor de toelichting het deel dat voor de provincie is verantwoord. (P 10)

Sterren Dichterbij

Eind 2014 is een projectplan bij de provincie ingediend voor het project Sterren Dichterbij. Doel van het project is om lichthinder te voorkomen en een lichthinderkaart te ontwikkelen. Inmiddels is het plan uitgevoerd. In februari 2015 is er een succesvolle conferentie uitgevoerd, samen met Crealist en met en bij de provincie. Er waren circa 40 deelnemers vanuit een brede vertegenwoordiging van organisaties. De deelnemers gaven na afloop aan dat ze het een inspirerende bijeenkomst vonden. Verschillende partijen wilden na afloop met de methode Sterren Dichterbij aan de Slag

Er is geprobeerd om in Zuid Kennemerland een consortium op te zetten. Er zijn wel diverse acties geweest na de conferentie, maar er is geen samenwerkingsverband ontstaan.

Dat laatste is wel gebeurd op Texel. Er is een plan van aanpak Sterren Dichterbij Texel gemaakt. In het najaar is op verzoek van de werkgroep een workshop over Sterren Dichterbij gegeven tijdens het jaarlijkse Gastherensymposium met 100 deelnemers. Er is gebrainstormd over het benutten van kansen van de kwaliteit duisternis door ondernemers. Daarnaast heeft Natuur en Milieufederatie Noord-Holland een werkbijeenkomst met een aantal koploperbedrijven op Texel gefaciliteerd om te komen tot een plan waarmee ondernemers bij kunnen dragen aan een nog donkerder Texel en hier hun voordeel mee kunnen doen. Resultaat is een actieagenda voor de ondernemers richting het Texelse Ondernemers Platform (TOP) en de VVV.

Verder is een presentatie over Sterren Dichterbij gegeven tijdens de bijeenkomst *Feel the Night*, een bijeenkomst in het kader van het evenement Leeuwarden Culturele Hoofdstad (2018). Hier is als stip op de horizon een Dark Sky Park Waddengebied gepresenteerd.

Vergunningverlening en handhaving

Van oudsher ziet de Natuur en Milieufederatie erop toe dat bij een aantal grote bedrijven in het kader van de vergunningverlening, minimaal aan de wettelijke nationale- en Europese wetgeving wordt voldaan.

Wat is er gedaan/bereikt

- Er is dit jaar van tien grotere bedrijven de vergunningen doorgenomen. Er was geen aanleiding om een zienswijze in te dienen.
- Er is wel een zienswijze ingediend tegen een vergunning voor de NUON centrale te Velsen. Het betrof de te hoge stikstofuitstoot en de daaruit voortvloeiende depositie in de duinen. Hoewel de uitstoot van NOx hoog is, voldoet de centrale op basis van historische waarden en afspraken, wel aan de regelgeving. Daarop is geen verdere actie ondernomen.
- Wij hebben ook een zienswijze ingediend tegen de Startnotitie Nieuwe Pallas kernreactor. Er is aangegeven dat nut en noodzaak voor de bouw van een nieuwe Pallas reactor niet is aangetoond. Bovendien zijn we van mening dat in de MER vooral ook de alternatieven voor het produceren van medische isotopen, zoals deeltjesversnellers, moeten worden onderzocht.
- Op de nota Reikwijdte en Detailniveau voor het nieuwe handhavingstelsel van Schiphol hebben we onze reactie ingebracht in Omgevingsraad Schiphol.
- Er is overlegd met Tata Steel over de vergunningseisen voor de Nieuwe Doekfilter (staat er al vanaf 2013). We hebben een zienswijze ingediend (emissie-eisen kunnen nog scherper), want de vergunning komt maar niet af omdat er problemen zijn met het doekfilter. Inmiddels zijn er nieuwe filters geïnstalleerd en nu is het wachten op de presentatie van de resultaten.
- Met Rijkswaterstaat is overlegd over de NB-wetvergunning voor de nieuwe Zeesluis IJmuiden. De extra uitstoot van de scheepvaart zal worden gecompenseerd door beheermaatregelen die worden getroffen op kosten van RWS. De terreinbeheerders zijn tevreden over deze maatregelen hoewel er sprake is van effect aanpak en niet van aanpak bij de bron.
- Ook is er overleg geweest met RWS over het project lichten in de Averijhaven. De Averijhaven wordt mogelijk gebruikt voor nieuwe activiteiten. Het gaat daarbij om ontwikkelingen op het gebied van Liquefied Natural Gas (LNG). LNG gaat de komende jaren meer gebruikt worden als alternatief voor diesel/scheepsbrandstof. Gesproken is over de veiligheidsrisico's

Laag Holland en Burgers aan Zet

In 2015 heeft de Natuur en Milieufederatie weer actief bijgedragen aan de vergaderingen van de gebiedscommissie. In deze commissie zijn de gemeenten uit het gebied vertegenwoordigd, evenals het Hoogheemraadschap, Landschap Noord-Holland, WaterLand en Dijken, LTO en de Provincie. Er is o.a. gesproken over de toekomstige rol van de Gebiedscommissie, het Innovatieprogramma Veen en een rapport van de Provincie over *'meer ruimte voor natuurlijke processen'*. Onze inbreng op de Watervisie van de provincie is opgenomen in het advies van de Gebiedscommissie aan de Provincie. Verder is deelgenomen aan een minisymposium over de toekomst van Laag Holland.

In Laag Holland levert de Natuur en Milieufederatie de projectleider voor het project *Burgers aan Zet*. In dit project werken wij samen met andere partijen om de karakteristieke veengebieden te behouden.

In 2014 hebben wij een enquête gehouden onder de leden van de verschillende deelnemende organisaties aanvullend zijn er bijeenkomsten georganiseerd om de resultaten met de achterban te bespreken.

In 2015 hebben wij ons meer gericht op de bezoekers. Hiervoor hebben wij een theatergezelschap ingehuurd dat in totaal negen markten en open boerderijdagen heeft bezocht om verschillende thema's aangaande natuur en landschap in Laag Holland aan het publiek voor te houden. Er waren folders beschikbaar. Er zijn video-opnamen gebruikt om de reacties van het publiek op te nemen.

Als resultaten zijn aan de Provincie aangeboden een rapportage inclusief een evaluatie en een videofilm.

Website: www.mnh.nl

TBO secretariaat

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland werkt, waar mogelijk of nodig is, nauw samen met de zes natuurterreinbeheerders, IVN en de recreatieschappen. Deze samenwerking krijgt o.a. zijn beslag onder de noemer Terrein en Natuurbeheerdersoverleg (TBO/NBO) Noord-Holland. De Natuur en Milieufederatie verzorgt al enige jaren het secretariaat voor dit overleg. Wij hebben, als het gaat om de inhoud, een overkoepelende functie. Daar waar de corebusiness van de andere deelnemers vooral natuur en/of terreinbeheer is, is onze benadering die van de *Integrale Leefomgevingskwaliteit*.

- Sinds zomer 2007 worden secretariaatswerkzaamheden uitgevoerd door de Natuur en Milieufederatie. Daarmee leveren we tevens een bijdrage aan het provinciaal beleidsdoel *'beheer en onderhoud van natuurgebieden en behoud van het karakteristieke Noord-Hollandse landschap'*.
- Het directeurenoverleg en het overleg van de beleidsmedewerkers wordt secretariaeel ondersteund.
- Inhoudelijke bijdragen zijn geleverd.
- Natuur en Milieufederatie Noord-Holland heeft een excursie voor de Statenleden georganiseerd met als thema *(nieuwe) Statenleden introduceren in de veenweideproblematiek*. Er is aandacht besteed aan het nieuwe stelsel van weidevogelbeheer, het innovatieprogramma veen, de rol van recreatie, N2000 natuurdoelen en (on)mogelijkheden van natuurlijke processen. Het werkbezoek heeft opgeleverd dat we met de commissie NLM onderzoeken of we een gezamenlijke werkconferentie kunnen organiseren.
- Zoals gebruikelijk is door ons de TBO/NBO nieuwjaarsreceptie georganiseerd in 2015 was die voor het laatst op de locatie Leyduin. In 2016 in het bezoekerscentrum de Kennemerduinen.

Bijdrage van Natuurmonumenten en TBO water

Natuurmonumenten wordt gedurende het jaar op een aantal punten ondersteund. Dit jaar heeft Natuur en Milieufederatie Noord-Holland in opdracht van TBO extra uren gestoken in het bijwonen van de watertafels van HHNK. Tevens is er voorbereidend werk verricht voor het verkiezingsdebat van het TBO.

- De Natuur en Milieufederatie volgt de ontwikkelingen van wet- en regelgeving en biedt Natuurmonumenten gevraagd en ongevraagd ondersteuning. Dit jaar is vooral extra ondersteuning bij de ontwikkelingen rond het vliegveld Hilversum verleend. Ook over de ontwikkelingen op het gebied van de Omgevingswet, het waterbeleid van de provincie en over de strategische kustvisie informeren wij Natuurmonumenten. Waar nodig springen

wij bij met juridisch advies. Op verzoek van Natuurmonumenten het startoverleg voor de Bouwteams voor Waterprogramma HHNK voorbereid en bijgewoond.

- Overzicht waterplannen en inbreng TBO's daarin voorbereid voor TBO overleg.
- Notitie over waterschap verkiezingen ingebracht in TBO.
- Reactie namens TBO gegeven op concept Waterprogramma en bouwstenen.
- De programma's van de politieke partijen zijn doorgelicht en er is een aanpak ontwikkeld voor de verkiezingen.

Circulaire economie en Innovatie

In 2014 is de Natuur en Milieufederatie gestart met de voorbereidingen voor het opzetten van een symposium Circulaire Economie. Dit symposium is deels gefinancierd door de provincie deels met NPL middelen (zie hiervoor ook het provinciale deel). Op het symposium hebben we ons unieke netwerk van bewoners, belangenorganisaties, bestuurders en bedrijven samengebracht. Door dit netwerk samen te brengen kan een vernieuwende, onorthodoxe oplossing ontstaan voor problemen of het opzetten van nieuwe projecten.

In 2015 heeft het congres plaatsgevonden op het NDSM-terrein in Amsterdam.

Twee onderwerpen zijn verder uitgewerkt om daarmee de markt op te gaan.

Het betreft het concept "omgekeerd afval inzamelen". In dit proces wordt restafval niet opgehaald en worden de recyclefracties niet naar de gemeentelijke stortplaatsen gebracht. Recyclebare onderdelen worden allereerst verwijderd. Alleen de waardeloze afvalfracties worden meegenomen. Het concept past bij energiek burgerschap en de ontwikkeling van buurtcoöperaties en levert werkgelegenheid op. Wij proberen gemeenten voor dit concept te interesseren.

Met het adviesbureau Urban Goods is een uitvoerige verkenning gedaan naar bouwmarkten, woningbouwcorporaties, aannemers en sloopbedrijven en de condities waaronder deze spelers circulariteit in hun bedrijfsvoering gaan opnemen. Achtergrond is dat de bouw qua volume het meeste afval produceert in Nederland. Er wordt gesteld dat 90% hiervan wordt gerecycled. Echter dit betreft recycling door verbranding en energieopwekking en verpulvering tot puin dat gebruikt wordt o.a. onder wegen. Beter is om de waarde van de materialen gelijk houden of zelfs verhogen. Het slopen moet dan veranderen in demonteren. De marktplaats moet gebruikte materialen aanbieden en in veel gevallen zelfs een idee wat het gebruikte materiaal kan worden. De vervolgstap is om een project te starten waarin praktijkervaring wordt opgedaan met bouwers, slopers en een marktplaats. Aan de Provincie is een projectvoorstel aangeboden.

Windenergie

Het Rijk houdt de provincies aan de opgave die is gesteld. Dat betekent dat er in onze provincie ook molens bij moeten komen. Het standpunt van Provincie Noord-Holland dat er geen windmolens geplaatst mogen worden, is bijgesteld.

In de nieuwe nota over wind zijn de regels vastgesteld voor het bouwen van nieuwe molens. Ook op zee komen er grote windparken. Voor de kust van Noord-Holland wordt er ook een gebouwd.

- We hebben overlegd met de andere groene partijen over onze gezamenlijke standpuntbepaling t.a.v. de **12 mijlszone** en de zichtlijn vanaf de kust. Dat leverde een kleine bijdrage op, de andere uren zijn uit de NPLgelden betaald.
- Voor **Wind op land** hebben we diverse voorlichtingsbijeenkomsten en de commissievergadering over dit onderwerp bijgewoond. Met name de regels voor wat betreft de plaatsing (zes molens op rij) en de vervangingsmethodiek (tweede oude molens weg, voor een nieuwe) blijven knellen. Wij hebben o.a. met het **Havenbedrijf Amsterdam** hierover standpunten uitgewisseld.
- Wij hebben actief de markt onderzocht voor de aanleg van windmolens bij **NDSM** en wij zijn betrokken bij de mogelijk bouw van windmolens op het **Sluiseiland** en bij **TATA Steel**.

Stook je Rijk

Het project Stook je Rijk is een samenwerking tussen De Woonbond en een vijftal Natuur en Milieufederaties. Het project heeft als doel het overleg tussen gemeente, corporaties en huurders te verbeteren. De steden Alkmaar en Haarlem zijn in 2014 al in beeld gekomen in 2015 is Amsterdam als doelgemeente toegevoegd. In zijn algemeenheid kan worden gesteld. Dat de processen in de gemeente moeizaam zijn verlopen. In alle drie de steden zijn er bijeenkomsten georganiseerd, maar tot concrete overeenkomsten met de Natuur en Milieufederatie heeft dit niet geleid. Wel heeft onze inzet leerschool betekent voor vervolgprojecten in de isolatie van woningen. Dit in combinatie met de lessen uit *Kleur uw gemeente groen*.

Kleur uw gemeente groen

Wat is er gedaan/bereikt

Voor de aanpak van het traject Een project gestart waarin vraag en aanbod dicht bij elkaar worden gebracht. Twee West-Friese bouwondernemers ontwikkelen samen met een installateur uit de regio een nul-op-de-meter concept. De Natuur en Milieufederatie doet bij bewoners onderzoek naar de wensen waaraan de verbouwing moet voldoen om succesvol de markt te veroveren.

In 2015 zijn afspraken gemaakt die hebben geleid tot de oprichting van de **Stichting Puur Slim West-Friesland**. Het betreft een samenwerking tussen drie gemeenten, Bouwend Nederland, Uneto/VNI, bouwbedrijven, een installatiebedrijf een Woonstichting, de RABObank en de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland. In 2016 gaan wij bijeenkomsten voor bewoners organiseren.

Omgevingswet

Inmiddels is in de Tweede Kamer de Omgevingswet behandeld, een nieuwe wet die alle omgevingswetten gaat integreren. Namens de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland is door de juridisch medewerker geparticipeerd in lobbyactiviteiten.

Door de inzet van de milieuorganisaties zijn de participatiebepalingen bij omgevingsvergunningen en projectbesluiten aangescherpt. De inbreng van de bewoners is daarmee geborgd. Verder zijn er andere juridische kaders toegevoegd of gehandhaafd waardoor de rol van de Provincie een stevige blijft. Ook de inbreng van gemeenten met een participatie mogelijkheid is opgenomen.

Naar verwachting zal de wet, met alle uitvoeringsregels, in 2018 in werking treden.

Er zijn inmiddels ter voorbereiding op de komst van de wet twee cursussen voor leden en andere belangstellenden gegeven.

Het voeren van het secretariaat voor De Natuur en Milieufederaties liep in 2014 en is in 2015 afgerond, en leverde nog een flinke nabetaling die in de cijfers is meegenomen. Hetzelfde geldt voor het voeren van het secretariaat Ruimte.

10. Communicatie

Communicatie is voor de Natuur en Milieufederatie van groot belang om haar netwerk te bereiken én effectief invloed uit te oefenen op de ontwikkelingen m.b.t. landschap, milieu en duurzaamheid in onze provincie. In onze projecten is communicatie een vast element en is het een onderdeel van de deelbegrotingen. Naast de website zijn belangrijke media: onze nieuwsbrief, het ledenbericht en twitter.

Door de definitieve beëindiging, per 1 januari 2016, van een jaarlijkse subsidie door onze voornaamste subsidient, de provincie Noord-Holland, is de voortgang van ons werk ernstig onder druk komen te staan. Gedurende 2015 is er hard gewerkt om nieuwe werkvormen met bestaande en nieuwe relaties op te bouwen. Communicatie van en over onze werkzaamheden in media en via eigen middelen is nu nog belangrijker geworden. Met de keuze voor een nieuw logo, huisstijl en naam willen wij ons sterker profileren en onze herkenbaarheid vergroten. Met de verhuizing van ons kantoor, per 1 januari 2016, naar een nieuwe locatie hebben wij onze huisvestingskosten kunnen halveren.

Wat is er gedaan/bereikt

Nieuwe locatie, naam en huisstijl voor Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Sinds 1 januari 2016 is er veel veranderd bij Milieufederatie Noord-Holland. We zijn verhuist, we hebben een nieuwe huisstijl, logo én een onze naam is veranderd naar **Natuur en Milieufederatie Noord-Holland**. Eind 2015 is deze naamswijziging nog niet statutair doorgevoerd. In het bestuursverslag (pag. 48) en de jaarrekening van de accountant (pag 59) is daarom nog de statutaire naam **Milieufederatie Noord-Holland** gebruikt.

- De landelijke trend van deze **naamsverandering** werd al eerder in gezet. Enkele jaren geleden veranderde het samenwerkingsverband De Provinciale Milieufederaties de naam in Natuur en Milieufederaties. Daarop volgden enkele naamswijzigingen van provinciale federaties. Noord-Holland heeft in de zomer 2015 ook besloten over te stappen. De meerwaarde van de naamsverandering ligt vooral in de versterking van de samenwerking bij grote landelijke projecten met andere federaties. Bovendien dekt de naam de inhoud van de werkzaamheden van de federatie beter. Natuur, landschap, milieu, energie, duurzaamheid zijn allemaal thema's waar onze federatie zich mee bezighoudt.
- Onze **huisstijl** is vernieuwd en volgt de trend van de landelijke Natuur en Milieufederaties. Landelijk voeren we jaarlijks gezamenlijke projecten uit, waaronder de Nacht van de Nacht. Samen staan we sterker als we laten zien dat we een grote organisatie vormen met een eenduidige structuur en een duidelijke herkenbaarheid. Natuurlijk blijven we onze werkzaamheden provinciaal onverminderd voortzetten. Onze oude huisstijl was bovendien toe aan vervanging. Het lag voor de hand om te kiezen voor het landelijke **logo** en de gezamenlijke uitstraling. Wel met voor Noord-Holland herkenbare kleuren.

Zo vind je in ons nieuwe logo de kleuren blauw (het omringende (zee) water, de Hollandse luchten), zandgeel (van duinen, strand en de Gooise zandverstuivingen) en rood (de karakteristieke rode pannendaken) terug, Natuur (poldergroen) zit nu in onze naam. Wijziging van de huisstijl betekende dat alle print- en digitale communicatiemiddelen vervangen of aangepast zijn. Briefpapier, enveloppen, visitekaartjes en dergelijke zijn eind 2015 en begin 2016 vervangen. De digitale media zoals de website en de nieuwsbrief en social media accounts zijn eind 2015 aangepast.

- **De verhuizing** naar de nieuwe locatie aan de Kleine Tocht in Zaandam is ingegeven door de noodzaak tot bezuinigingen. Dat we er ruimtelijk zeker niet op achteruit gegaan zijn kon tijdens de openmiddag begin dit jaar worden ervaren. In het korte tijdsbestek tot de daadwerkelijke verhuizing in december 2015 zijn met alle mogelijke digitale middelen het netwerk en al onze contacten geïnformeerd over de verhuizing en de nieuwe huisstijl.

Website: www.mnh.nl

Lobby

De lobby richting Provinciale Staten heeft in 2015 een vervolg gekregen. Daarnaast is er veel tijd geïnvesteerd om nieuwe werkvormen met bestaande en nieuwe relaties te ontwikkelen. Nieuwe allianties met bedrijven en organisaties uit ons netwerk zijn onderzocht én de eerste “projecten” zijn inmiddels gestart.

Media

- De nieuwsbrief (10x, 850 abonnees) en ons ledenbericht (4x 135 organisaties) zijn verspreid. Daarnaast is twitter (550 volgers) een steeds belangrijker medium voor verspreiding van nieuws of enquêtes (pols). Met deze media is verdere verspreiding onder eigen netwerk/volgers heel makkelijk en krijgen berichten, als door een steentje in het water met steeds grotere kringen, een groter bereik.
- De website www.mnh.nl de campagnesite www.sterrendichterbij.nl en ons twitteraccount [@milieufederaties](https://twitter.com/milieufederaties) zijn actieve platforms voor onszelf en betrokken bedrijven, gemeenten, beleidsmakers en inwoners van Noord-Holland. In 2015 hebben wij 2 enquêtes uitgezet over “juridische vragen en ondersteuningsbehoeften” en “zonneweides”.
- In maart 2015 is het activiteitenverslag “In vogelvlucht” in een oplage van 1250 exemplaren verspreid onder onze contacten. Een uitgebreider verslag van activiteiten en communicatie van de Natuur en Milieufederatie wordt gedaan in het Jaarverslag 2015. Deze documenten zijn in te zien via de website van de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland www.mnh.nl
- Voor specifieke doelgroepen zijn fact/info sheets ontwikkeld.

11. Activiteiten en inkomsten

Om inzicht te geven in de verdeling over de projecten is dit overzicht bijgevoegd. Er is gewerkt met afrondingen en niet alle beschikbare uren kunnen direct aan projecten worden toegerekend. Denk aan uren ondersteuning. Daardoor is het cijfermateriaal afwijkend van dat in de jaarrekening. Bedragen zijn afgerond

thema/projecten	Financiering					
	uren	Totaal (€)	PNH 270.000	NPL 110.000	Overig/ 12 MF	Acquisitie
ALGEMEEN TOTAAL	5000	500.000	270.000	115.000	30.000	85.000
Ondersteunen						
Netwerk/helpdesk, cursussen	650	65.000	55.000	5.000		5.000
Nacht van de Nacht 2013 (12 MF)	150	15.000	9.000	6.000		
Sterren Dichterbij	150	15.000				15.000
Werken aan schone lucht in Noord-Holland	240	24.000	24.000			
Vergunningverlening en handhaving	200	20.000		20.000		
Natuurmonumenten ondersteuning	100	10.000				10.000
Ruimte en Omgevingswet	150	15.000	10.000			5.000
Schiphol	220	22.000	22.000			
Wegeninfrastructuur	150	15.000	8.000	7.000		
Duurzaamheid en innovatie	50	5.000		5.000		
Secretariaat, projecten TBO	300	30.000				30.000
Water advies	50	5.000				5.000
Omgevingswet en secretariaat ruimte	200	20.000			20.000	
Natuurlijk Laag Holland, collectieven	90	9.000	9.000			
Weidevogels	90	9.000	9.000			

Vervolg activiteitenoverzicht Natuur en Milieufederatie Noord-Holland 2015

thema/projecten	Financiering					
	uren	Totaal (€)	PNH 270.000	NPL 120.000	Overig/ 12 MF	Acquisitie
ALGEMEEN TOTAAL	5.000	500.000	270.000	115.000	30.000	85.000
Duurzame boeren	100	10.000	10.000			
Goede buren	30	3.000	3.000			
Proef je Landschap	200	20.000	20.000			
Identiteit Kust	90	9.000	9.000			
Markermeerkust	40	4.000	4.000			
Onmisbaar water	130	13.000	13.000			
Burgers aan Zet	150	15.000				15.000
Servicepunt Energie Opgewekt	240	24.000	14.000	10.000		
Duurzaam in de zorg	100	10.000	6.000	4.000		
Circulaire Economie	250	25.000	20.000	5.000		
Windenergie	40	4.000		3.000	1.000	
Stook je Rijk	90	9.000			9.000	
Kleur uw gemeente Groen	100	10.000		10.000		
Lobby	150	15.000		15.000		
Communicatie	250	25.000	25.000			
Website	250	25.000		25.000		

12. Bestuursverslag 2015

Algemene informatie

Dit is de jaarrekening van de vereniging Milieufederatie Noord-Holland, statutair gevestigd te Bergen. Kantoor houdend te Zaandam.

Missie

De Milieufederatie Noord-Holland is het netwerk van en voor de lokale organisaties die zich inzetten voor een beleid dat natuur, landschap en milieu in Noord-Holland herstelt, beschermt en versterkt. Tegelijkertijd bevordert de Milieufederatie duurzame productie en consumptie. Daarbij draagt zij op deskundige, kritische en creatieve wijze bij aan de kwaliteit van de besluitvormingsprocessen van het openbaar bestuur en bij bedrijven. Bovendien informeert de Milieufederatie burgers in de energieke samenleving waardoor kennis wordt verspreid en de meningsvorming wordt versterkt.

Doel en werkwijze

De belangrijkste pijler van de Milieufederatie zijn de 129 aangesloten ledenorganisaties. Deze leden streven doelen na die aansluiten bij bovengenoemde doelstellingen van de Milieufederatie. De professionele medewerkers van de Milieufederatie ondersteunen deze organisaties bij procedures en met vooral inhoudelijke adviezen. Vaak is er sprake van uitgebreide en gestructureerde samenwerking.

Statutair doel van de Milieufederatie Noord-Holland is het leveren van een bijdrage aan de bescherming van natuur, landschap en milieu en van cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden in de provincie Noord-Holland. Waar nodig, wordt ook ingegaan op oorzaken die buiten de provinciegrenzen zijn gelegen.

Hiertoe draagt de Milieufederatie, samen met haar leden en andere organisaties, informatie en ideeën aan om een duurzaam, natuur- en milieuvriendelijk beleid tot stand te brengen.

Leden, donateurs en vereniging

Het aantal aangesloten organisaties bedroeg op 31 december 2015 129. Het aantal donateurs bedroeg op 31 december 2015 62.

De Algemene Ledenvergaderingen in 2015 vonden plaats op 18 juni en 10 september, te Zaandam.

De vergadering van 18 juni heeft het jaarverslag en de jaarrekening 2014 goedgekeurd.

Bestuur en directie

Het algemeen bestuur van de vereniging Milieufederatie Noord-Holland bestond bij aanvang 2015 uit voorzitter mw. dr. M.C. van Schendelen, dhr. Xander Müller, penningmeester en de leden drs A.C.G. Kappenburg, drs. B. Lankester, prof. dr. J. Sevink en J. Wentink. De termijn van de heer Kappenburg is op 10 september verlengd. Per die datum is bestuurslid de heer Lankester afgetreden.

Het bestuur heeft in 2015 7 maal vergaderd. De belangrijkste onderwerpen die aan de orde zijn geweest, waren onder andere het verslag 2014, De voortgang in 2015, de continuïteit van de organisatie, het jaarplan 2016, de financiële positie van de organisatie en mogelijkheden van acquisitie. Directeur is de heer J.W.F. van de Pol. De beloning van de directeur is toegelicht in het onderdeel 'Bezoldiging directie' van de jaarrekening.

Taakverdeling bestuur en directie

De directie is verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding van de werkorganisatie in Zaandam, de wisselwerking met de leden en de contacten met relevante spelers in Noord-Holland en daarbuiten. Het bestuur fungeert als een "bestuur op afstand" en geeft de kaders aan waarbinnen de directie mandaat tot handelen heeft. In het bestuur zijn portefeuilles verdeeld. Het betreft de volgende onderwerpen: Personeel, Organisatie, Financiën en Algemeen (w.o. communicatie en externe betrekkingen). De betreffende portefeuillehouder is binnen het bestuur het eerste aanspreekpunt voor de directeur. Relevante zaken worden ook altijd binnen het bestuur als geheel besproken. Met deze werkwijze werkt het bestuur aan een goede prioriteitstelling en een optimale uitvoering van de vastgestelde doelen en beleidsprioriteiten.

Het bestuur werkt onbezoldigd. Onkosten zoals reiskosten kunnen worden gedeclareerd. Bestuursleden worden benoemd door de algemene ledenvergadering voor een periode van 4 jaar met de mogelijkheid tot verlenging.

Bestuursleden noch directie hebben nevenfuncties die zouden kunnen conflicteren met hun verantwoordelijkheden voor de Milieufederatie.

Bureau

Het aantal betaalde medewerkers op het bureau bedroeg op 31 december 2015: 8 overeenkomend met 5,23 fte. De Milieufederatie Noord-Holland volgt sinds 1 januari 2009 bij haar beloningsbeleid de CAO- De Landschappen (onderdeel Raam-CAO Bos&Natuur) zonder deel te nemen aan de CAO. Het pensioen is geregeld via een overeenkomst voor alle medewerkers met de PGGM gericht op 70% van het middelloon. Onkostenvergoeding voor bestuur en medewerkers geschiedt op basis van declaratie van gemaakte onkosten.

Vrijwilligers

Van de 9 bureaumedewerkers werkt één op vrijwillige basis. Daarnaast zijn de bestuursleden op vrijwillige basis actief. Tenslotte heeft de Milieufederatie vele vrijwilligers in de ledenorganisaties, die met regelmaat deelnemen aan activiteiten van de Milieufederatie. De participatie van vrijwilligers wordt zoveel mogelijk bevorderd, onder meer door het vergoeden van onkosten voor specifieke activiteiten. Er is voor vrijwilligers, op het moment dat zij op verzoek van de Milieufederatie actief zijn een wettelijke aansprakelijkheidsverzekering van toepassing. Voor het bestuur is een bestuursaansprakelijkheidsverzekering afgesloten.

Communicatie

Communicatie is voor Milieufederatie Noord-Holland van groot belang om haar netwerk te bereiken én effectief invloed uit te oefenen op de ontwikkelingen m.b.t. landschap, milieu en duurzaamheid in onze provincie. In onze projecten is communicatie een vast element en is het een onderdeel van de deelbegrotingen. Naast de website zijn belangrijke media: onze nieuwsbrief, het ledenbericht en twitter.

Door de definitieve beëindiging, per 1 januari 2016, van een jaarlijkse subsidie door onze voornaamste subsidient, de provincie Noord-Holland, is de voortgang van ons werk ernstig onder druk komen te staan. Gedurende 2015 is er hard gewerkt om nieuwe werkvormen met bestaande en nieuwe relaties op te bouwen. Communicatie van en over onze werkzaamheden in media en via eigen middelen is nu nog belangrijker geworden. Met de keuze voor een nieuw logo, huisstijl en naam willen wij ons sterker profilering en onze herkenbaarheid vergroten. Met de verhuizing van ons kantoor, per 1 januari 2016, naar een nieuwe locatie hebben wij onze huisvestingskosten kunnen halveren.

Nieuwe locatie, naam en huisstijl voor Milieufederatie Noord-Holland

Sinds 1 januari 2016 is er veel veranderd bij Milieufederatie Noord-Holland. We zijn verhuist, we hebben een nieuwe huisstijl, logo én een onze naam is veranderd naar **Natuur en Milieufederatie Noord-Holland**. Eind 2015 is deze naamswijziging nog niet statutair doorgevoerd. In dit bestuursverslag en de jaarrekening van de accountant (pag 59) is daarom nog de statutaire naam **Milieufederatie Noord-Holland** gebruikt.

- De landelijke trend van deze **naamsverandering** werd al eerder in gezet. Enkele jaren geleden veranderde het samenwerkingsverband De Provinciale Milieufederaties de naam in Natuur en Milieufederaties. Daarop volgden enkele naamswijzigingen van provinciale federaties. Noord-Holland heeft in de zomer 2015 ook besloten over te stappen. De meerwaarde van de naamsverandering ligt vooral in de versterking van de samenwerking bij grote landelijke projecten met andere federaties. Bovendien dekt de naam de inhoud van de werkzaamheden van de federatie beter. Natuur, landschap, milieu, energie, duurzaamheid zijn allemaal thema's waar onze federatie zich mee bezighoudt.

- Onze **huisstijl** is vernieuwd en volgt de trend van de landelijke Natuur en Milieufederaties. Landelijk voeren we jaarlijks gezamenlijke projecten uit, waaronder de Nacht van de Nacht. Samen staan we sterker als we laten zien dat we een grote organisatie vormen met een eenduidige structuur en een duidelijke herkenbaarheid. Natuurlijk blijven we onze werkzaamheden provinciaal onverminderd voortzetten. Onze oude huisstijl was bovendien toe aan vervanging. Het lag voor de hand om te kiezen voor het landelijke **logo** en de gezamenlijke uitstraling. Wel met voor Noord-Holland herkenbare kleuren. Zo vind je in ons nieuwe logo de kleuren blauw (het omringende water, de Hollandse luchten), zandgeel (van duinen, strand en de Gooise zandverstuivingen) en rood (de karakteristieke rode pannendaken) terug, Natuur (poldergroen) zit nu in onze naam. Wijziging van de huisstijl betekende dat alle print- en digitale communicatiemiddelen vervangen of aangepast zijn. Briefpapier, enveloppen, visitekaartjes en dergelijke zijn eind 2015 en begin 2016 vervangen. De digitale media zoals de website en de nieuwsbrief en social media accounts zijn eind 2015 aangepast.
- **De verhuizing** naar de nieuwe locatie aan de Kleine Tocht in Zaandam is ingegeven door de noodzaak tot bezuinigingen. Dat we er ruimtelijk zeker niet op achteruit gegaan zijn kon tijdens de openmiddag begin dit jaar worden ervaren. In het korte tijdsbestek tot de daadwerkelijke verhuizing in december 2015 zijn met alle mogelijke digitale middelen het netwerk en al onze contacten geïnformeerd over de verhuizing en de nieuwe huisstijl.

Lobby

De lobby richting Provinciale Staten heeft in 2015 een vervolg gekregen. Daarnaast is er veel tijd geïnvesteerd om nieuwe werkvormen met bestaande en nieuwe relaties te ontwikkelen. Nieuwe allianties met bedrijven en organisaties uit ons netwerk zijn onderzocht én de eerste “projecten” zijn inmiddels gestart.

Media

- De nieuwsbrief (10x, 850 abonnees) en ons ledenbericht (4x, 135 organisaties) zijn verspreid. Daarnaast is twitter (550 volgers) een steeds belangrijker medium voor verspreiding van nieuws of enquêtes (pols). Met deze media is verdere verspreiding onder eigen netwerk/volgers heel makkelijk en krijgen berichten, als door een steentje in het water met steeds grotere kringen, een groter bereik.
- De website www.mnh.nl de campagnesite www.sterrendichterbij.nl en ons twitteraccount [@milieufederaties](https://twitter.com/milieufederaties) zijn actieve platforms voor onszelf en betrokken bedrijven, gemeenten, beleidsmakers en inwoners van Noord-Holland. In 2015 hebben wij 2 enquêtes uitgezet over “juridische vragen en ondersteuningsbehoeften” en “zonneweides”.
- In maart 2015 is het activiteitenverslag “In vogelvlucht” in een oplage van 1250 exemplaren verspreid onder onze contacten. Een uitgebreider verslag van activiteiten en communicatie van de Natuur en Milieufederatie wordt gedaan in het Jaarverslag 2015. Deze documenten zijn in te zien op onze website www.mnh.nl
- Voor specifieke doelgroepen zijn fact/info sheets ontwikkeld.

Verslag gericht op toezichthoudende taken

Code goed bestuur

Het bestuur maakt een onderscheid tussen zijn beleidsbepalende en toezichthoudende taak. De beleidsbepalende functie wordt vervuld door vaststelling van het meerjarenbeleidsplan, jaarplannen en beleidsvoorstellen en notities.

In het kader van de toezichthoudende taken toetst het bestuur de resultaten van de uitvoering door de werkorganisatie onder leiding van de directeur aan de geformuleerde beleidsplannen en de uitgangspunten voor het beleid.

Het bestuur onderschrijft hierbij de volgende drie principes:

1. Binnen de organisatie dient de toezichthoudende functie duidelijk gescheiden te zijn van het besturen en van de uitvoering.
2. De organisatie dient voortdurend te werken aan een optimale besteding van de beschikbare middelen ten behoeve van de doelstellingen van de organisatie.
3. De organisatie streeft naar optimale relatie met belanghebbenden, onder meer door een goede informatieverschaffing en een actieve inventarisatie van vragen wensen en klachten van alle bij de organisatie betrokken partijen en personen.

De invulling van deze principes is vastgelegd in een door het bestuur vastgestelde verantwoordingsverklaring.

Principe 1 – functiescheiding

De Milieufederatie Noord-Holland heeft de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het beleid intern neergelegd bij de directeur. Deze legt hierover structureel, door middel van verslagen en incidenteel, door verslag en toelichting op bestuursvergaderingen, verantwoording af. De verdeling van verantwoordelijkheden en taken tussen bestuur en directie zijn vastgelegd in een directiestatuut. De verdeling van verantwoordelijkheden en taken rond de besteding van de financiële middelen zijn vastgelegd in de Beschrijving van de administratieve organisatie.

Van haar bevindingen en conclusies doet het bestuur jaarlijks verslag aan de Algemene ledenvergadering van de Milieufederatie Noord-Holland, het hoogste controlerend en beleidsbepalend orgaan van de vereniging.

Principe 2 – Optimale besteding van middelen

Bij zijn toezichthoudende functie richt het bestuur zich op het bereiken van een zo effectief mogelijke inzet van de beschikbare middelen voor de doelstellingen van de organisatie binnen randvoorwaarden van een ruimschoots voldoen aan voorwaarden van een goede bedrijfsvoering, verantwoord personeelsbeleid en continuïteit van de organisatie. Het bestuur doet deze toetsing mede aan de hand van de door de directeur voorgelegde voortgangsrapportages en kwartaal- en jaarverslaggeving betreffende de activiteiten,

communicatie, financiën en personeel van de Milieufederatie. Deze rapportages evalueren de geformuleerde doelstellingen voor projecten en activiteiten, zowel inhoudelijk als kwantitatief. Hiertoe wordt o.a. gewerkt met een systeem van werkurenregistratie per medewerker per project.

Voortgangsrapportage en verslaggeving voldoen aan de door de Provincie Noord-Holland en het Centraal Bureau Fondsenwerving gestelde eisen. Tevens richt het bestuur zich naar de richtlijnen voor goed bestuur, zoals geformuleerd door de VFI (vereniging fondsenwervende instellingen).

Ter beheersing van de overheadkosten heeft het bestuur een norm geformuleerd. In samenwerking met de andere provinciale Natuur en Milieufederaties zal deze norm worden geëvalueerd en eventueel bijgesteld. Dit wordt in de jaarrekening toegelicht in het onderdeel Toelichting op de onderscheiden posten van de Staat van Baten en Lasten met specificatie van administratie- en beheerskosten en kosten werving subsidies.

Principe 3 – Optimale communicatie met belanghebbenden

Het bestuur ziet communicatie als een integraal onderdeel van de beleidsplanning, zoals die plaatsvindt in het meerjarenbeleidsplan en de jaarplannen. Het is een essentieel onderdeel van de beleid beïnvloedende doelstelling en werkzaamheden van de Milieufederatie. Toetsing hiervan gebeurt onder meer door een overzicht van succesvolle communicatiemomenten op iedere bestuursvergadering.

De Milieufederatie geeft ieder zes weken een digitale nieuwsbrief uit.

Vragen om ondersteuning door lokale groepen en individuen uit en over Noord-Holland worden opgetekend en beantwoord met behulp van een actieloket-register.

De registratie en behandeling van klachten gaat met behulp van een klachtenregister.

Toezicht in 2015

Het bestuur heeft tijdens haar vergaderingen het financieel jaarverslag 2014 vastgesteld en twee financiële kwartaalrapportages over 2015 besproken. Op elke bestuursvergadering wordt een geactualiseerde liquiditeitsplanning voor het komende jaar besproken. Hiermee wordt goed zicht gehouden op de financiële situatie van de Milieufederatie. Tijdens de vergaderingen heeft de directeur daar waar zinvol gerapporteerd over de voortgang van acquisitie en uitvoering van projecten. Hiermee vindt een doorlopende evaluatie van de uitvoering van het werk plaats. In mei 2015 is het jaarverslag 2014 in het bestuur besproken. In november van dat jaar de begroting 2016 met uitvoerige toelichting.

De Milieufederatie Noord-Holland werft fondsen, voornamelijk voor uitvoering door de eigen organisatie van activiteiten voor haar doelstellingen. Het bestuur heeft geconstateerd dat deze uitvoering plaatsvindt met een hoog niveau van kennis en doelmatigheid. De terugmelding door doelgroepen, partners in samenwerking en subsidieverleners is hierover over het algemeen positief.

In 2015 verlengde het Centraal Bureau Fondsenwerving de toekenning van het Keurmerk als kansspelbegunstigde organisatie voor de Milieufederatie Noord-Holland tot en met 31 december 2018. Hierbij werden geen punten van verbetering meer vastgesteld.

Informatie over activiteiten en financiële positie

Van de in te zetten financiële middelen wordt 100% besteed aan de doelstelling. In de opvatting van De Natuur en Milieufederaties, het samenwerkingsverband van de 12 provinciale Milieufederaties, worden alle middelen aangewend voor de statutaire doelstellingen die gericht zijn op een maximale inspanning voor natuur- en milieu op provinciaal niveau. De kosten van fondsenwerving en de interne organisatie zijn voor het bereiken van die doelstelling noodzakelijk. Ingevolge de vereisten van het Centraal Bureau Fondsenwerving zijn echter het aandeel van acquisitiekosten van financiële middelen en de kosten van administratie en beheer zichtbaar gemaakt als aandeel van de totale kosten en de kosten uitgesplitst naar subdoelstelling of programma van activiteiten, zoals die in het Jaarplan 2015 zijn vermeld. Voor de kosten van acquisitie en administratie en beheer wordt een interne norm gehanteerd van 30% van de van de totale lasten. Met 22.7% in 2015 blijft de Milieufederatie onder deze norm. Aan acquisitiekosten werd in 2015 3,3% van de lasten besteed.

Primaire financiers

De voornaamste bron van financiering van Milieufederatie Noord-Holland in 2015 was de provincie Noord-Holland. Om reden van bezuiniging heeft de provincie echter de vaste boekjaarsubsidie teruggebracht. Na doorgevoerde kortingen is het subsidiebedrag van € 394.000 in 2009 gedaald tot € 270.000 in 2013, 2014 en 2015. Op grond hiervan heeft de milieufederatie de activiteiten en de formatieomvang moeten beperken. De boekjaarsubsidie heeft de Milieufederatie wel in staat gesteld haar activiteiten voort te zetten. Noord-Holland is bij de beoordeling van met de provinciale middelen gefinancierde projecten het criterium gaan hanteren dat deze projecten de beleidsdoelstellingen van de provincie dienen te ondersteunen. Deze boekjaarsubsidie is met ingang van 2016 beëindigd.

De twaalf Natuur en Milieufederaties, verenigd in een stichting, ontvangen een substantiële financiële bijdrage van de Nationale Postcodeloterij. Ook in 2015 is een belangrijk bedrag (€ 2,25 mln.) geschonken. Een deel van dat bedrag is ingezet voor de financiering van gezamenlijke projecten. Deels is dit bedrag ter beschikking gesteld aan de individuele provinciale Milieufederaties. Door de steun van de Nationale Postcodeloterij kan de Milieufederatie vele activiteiten realiseren, die anders niet mogelijk zijn. Het belang van deze bijdrage is voor de Milieufederatie Noord-Holland groter geworden.

Financiële Middelen en Vermogen

Het bestuur weegt het belang van realisatie van de doelstellingen en een goede projectuitvoering voortdurend af tegen het belang van een voldoende vermogenspositie voor verzekering van de continuïteit. Door de dalende inkomsten ten gevolge van de aanhoudende bezuinigingen van de provinciale en landelijke overheid ziet de Milieufederatie Noord-Holland zich gedwongen om jaarlijks een deel van de reserves in te zetten voor het uitvoeren van het jaarplan. De omvang van de reserves neemt daardoor al enige jaren af. Een onwenselijke ontwikkeling.

Door toepassing van de richtlijn Fondsenwervende instellingen is het vermogen van de Milieufederatie in drie categorieën onderverdeeld:

1. Vooruit verworven (project)subsidies voor volgende boekjaren, ondergebracht in bestemmingsfondsen; deze zijn door de subsidiegever gebonden aan bepaalde projectmatige activiteiten en maken derhalve deel uit van het vastgelegde vermogen. Bij de vaststelling van de subsidie 2008 heeft de Provincie Noord-Holland bepaald dat voortaan het niet in het jaar van toekenning bestede bedrag moet worden vastgelegd in een egalisatiereserve voor besteding in volgende jaren. De egalisatiereserve maakt o.i. deel uit van het vastgelegd vermogen, omdat deze is gekoppeld aan de toekenning door de Provincie Noord-Holland.
De egalisatiereserve bedroeg per einde 2014 € 0,--. Voor 2015 heeft de provincie Noord-Holland bepaald dat geen egalisatiereserve meer kan worden gevormd. Ook zonder deze bepaling zou geen egalisatiereserve zijn gevormd.
2. Verworven middelen, bestemd voor besteding aan activiteiten in het kader van de doelstelling van de organisatie in volgende boekjaren, ondergebracht in bestemmingsreserves; Deze bestemmingsreserves worden gevuld vanuit de niet projectgebonden middelen verkregen vanuit het fonds van De Natuur en Milieufederaties en vanuit eventuele positieve projectresultaten. Ze worden actief ingezet om activiteiten die de Milieufederatie wil uitvoeren, ook indien daarvoor nog geen projectsubsidie is verkregen, toch te kunnen beginnen en om te krap toegekende subsidiemiddelen voor projecten aan te vullen. Deze bestemmingsreserves spelen een essentiële rol in de continuïteit van het projectmatige werk van de Milieufederatie. Voor verdere toelichting op de bestemmingsreserves verwijzen wij naar de toelichting op de balans.
De vaststelling van bestemmingsreserves vindt plaats door het bestuur en wordt in het kader van de goedkeuring van de jaarrekening aan de ledenvergadering voorgelegd.
3. De continuïteitsreserve dient ter dekking van toekomstige onvoorziene exploitatieverliezen, dit ter verzekering van de continuïteit van de organisatie.

De Milieufederatie Noord-Holland heeft geen risicodragende beleggingen en streeft bij het beheer van de toevertrouwde middelen naar een redelijk rendement bij een zo laag mogelijk risico en een bijdrage aan duurzaam vermogensbeheer.

Financiële ontwikkelingen in 2015

De baten kwamen in 2015 wat achter bij de begrote baten. Dit wordt vooral veroorzaakt door het achterblijven van de acquisitie van opdrachten bij de begroting. Het tekort over 2015 is echter groter. Dit komt vooral door extra eenmalige lasten ten gevolge van het betrekken van een goedkopere kantoorruimte. Er is over 2015 dan ook een onttrekking aan de continuïteitsreserve van € 42.071,--.

De uitvoeringskosten waren hoger dan begroot. De twee belangrijkste posten hierbij waren de extra kosten wegens het betrekken van een goedkoper kantoor, waarmee de huisvestingslasten in komende jaren opnieuw lager worden, en hogere directe kosten voor projecten dan begroot.

Het resultaat vóór verrekening van bestemmingsfondsen 2015 bedraagt € 96.601 negatief. Vergeleken met de begroting vertoont het resultaat een verslechtering met € 97.401.

In 2015 was de onttrekking aan bestemmingsfondsen hoger dan de toevoeging. Het resultaat na vrijval van en toevoeging aan bestemmingsfondsen is € 42.071 negatief.

In 2015 is opnieuw bezuinigd op kantoorkosten en de ingehuurde dienstverlening. De reguliere overheadkosten zijn daardoor in absolute bedragen afgenomen, relatief echter enigszins toegenomen. Dit komt tot uiting in een verhoging van het aandeel van de administratie- en beheerskosten ten opzichte van 2014.

De Milieufederatie Noord-Holland heeft in 2015 en voorgaande jaren een aanzienlijk deel van de continuïteitsreserve ingezet om de vermindering van beschikbare middelen op te vangen binnen het kader van een sociaal beleid en het optimaliseren van de activiteiten voor de doelstellingen van de vereniging. Zowel in 2014 als doorlopend in 2015 heeft de Milieufederatie er bij de Provincie op aangedrongen om de financiering op enigerlei wijze voort te zetten. Uiteindelijk heeft onze lobby er toe geleid dat Gedeputeerde Staten in de vergadering van juni heeft toegezegd dat de Milieufederatie in opdracht voor de provincie kan gaan werken. Opdrachtverstrekking zou dan plaatsvinden in de vorm van projecttoewijzing of in de vorm van incidentele subsidies. In november 2015 heeft deze toezegging geleid tot afspraken met de gedeputeerde Milieu. De eerste projecten zullen begin 2016 in uitvoering gaan.

Toekomst

De bredere oriëntatie, waaraan de Milieufederatie Noord-Holland de afgelopen jaren heeft gewerkt, lijkt in 2016 wel bij te dragen aan een verbreding het financiële draagvlak dat voor continuïteit van de organisatie moet zorgen. Er is een grotere verscheidenheid aan subsidies en opdrachten dan in eerdere jaren, helaas zijn de inkomsten op dit moment echter nog niet op het gewenste niveau.

De zware nadruk in het nieuwe programma van het college van Gedeputeerde Staten op duurzaamheidsbeleid in de huidige beleidsperiode, zou o.i. echter ook volop kansen moeten bieden aan de Milieufederatie om bij te kunnen dragen aan de discussie over, de vormgeving en de uitvoering van dit beleid. Op het gebied van het milieubeleid zijn deze kansen inmiddels in beperkte mate gematerialiseerd. Ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid is echter tot onze spijt nog slechts een begin gemaakt van een verkenning van de mogelijke bijdragen van de Milieufederatie aan de aanzienlijke ambities van de Provincie op dit vlak. Dit mede als gevolg van een bestuurswisseling die in november zijn intrede deed, maar pas in februari is geëffectueerd.

Het bestuur van Milieufederatie Noord-Holland houdt in overleg met leden, directie en staf, vinger aan de pols om op de actuele ontwikkeling te kunnen inspelen. Er zijn verschillende scenario's ontwikkeld om, afhankelijk van de voor 2016 en later beschikbare middelen, het werk voor de doelstellingen van Milieufederatie Noord-Holland zoveel mogelijk doorgang te laten vinden.

Voorzitter:

Marijke van Schendelen

directeur:

Jos van de Pol

13. Tot slot

Zoals u heeft kunnen lezen, is Natuur en Milieufederatie Noord-Holland bij een breed scala aan onderwerpen betrokken en maken wij beleid op een groot aantal thema's of adviseren wij partijen over die thema's. Bovendien fungeren wij als vraagbaak voor burgers, bedrijven, overheden of maatschappelijke organisaties. In zijn totaliteit is dat veel, breed en divers.

Met een klein personeelsbestand van nog geen 5,75 fte, met 8 medewerkers in deeltijd werkzaam, zie ik dit als een prestatie van formaat.

Jos van de Pol,
directeur

14. Verkorte Jaarrekening 2015

Vereniging Milieufederatie Noord-Holland
gevestigd te Zaandam

Verkorte jaarrekening 2015

VERKORTE JAARREKENING MILIEUFEDERATIE NOORD-HOLLAND

Balans per 31 december 2015

(na resultaatbestemming)

	31-12-2015	31-12-2014
ACTIEF		€
Vaste Activa	4.763	55.314
Vorderingen	90.987	131.534
Liquide middelen	81.524	80.920
	177.274	267.768
PASSIEF		
Reserves en fondsen		
Vrij besteedbare reserves en fondsen	105.564	147.635
Vastgelegde reserves en fondsen	10.380	64.910
	115.944	212.545
Voorzieningen		-
Kortlopende schulden	61.330	55.223
	177.274	267.768

Staat van Baten en Lasten over 2014

	Realisatie 2015 €	Realisatie 2014 €
FONDSENWERVING		
Baten uit eigen fondsenwerving	2.096	3.205
Aandeel in acties van derden	141.999	132.313
Subsidies overheden en anderen	355.418	398.780
Overige baten en lasten	3.226	7.502
Totaal beschikbaar voor doelstelling	502.739	541.800
BESTEDINGEN		
Directe projectkosten	62.192	28.783
Uitvoeringskosten	501.911	554.621
Totaal besteed aan doelstellingen	564.103	583.404
Resultaat voor bijzondere baten en lasten	(61.364)	(41.604)
Bijzondere baten en lasten	(35.237)	(18.000)
Resultaat na bijzondere baten en lasten	(96.601)	(59.604)

DE HOOGHE WAERDER ACCOUNTANTS
Ter identificatie d.d. 25 april 2016

vervolg verkorte jaarrekening 2015

RESULTAATBESTEMMING

Te verdelen resultaat	(96.601)	(59.604)
Mutatie continuïteitsreserve	(42.071)	(33.416)
Mutatie bestemmingsreserves	-	(66.611)
Mutatie egaliseringsreserve	-	-
Netto mutatie bestemmingsfondsen	(54.530)	40.423
Saldo	-	-

TOELICHTING OP DE LASTENVERDELING

De bestedingen aan de doelstelling per thema van de Jaarplannen 2014-2013

	Realisatie 2015 €	Realisatie 2014 €
THEMA		
Burgerparticipatie, gezondheid, veiligheid	299.442	198.484
Stad en land: een relatie	74.746	93.402
Voedsel, duurzaam om de hoek	22.712	
Water en land in Noord-Holland	29.641	158.364
Natuurlijke hulpbronnen geven energie	82.769	76.032
Communicatie	54.793	57.123
Totaal besteed aan doelstellingen	564.103	583.404

DE HOOGHE WAERDER ACCOUNTANTS
Ter identificatie d.d. 25 april 2016

Specificatie kosten fondsenwerving en kosten beheer en administratie

Toelichting op de onderscheiden posten van de Staat van Baten en Lasten met specificatie van administratie- en beheerskosten en kosten werving subsidies.

LASTEN	Doelstellingen											
	Thema De burger, gezondheid, veiligheid	Thema Land: een relatie	Thema Stad en Land: een relatie	Thema Duurzaam om de toekomst	Thema Water en Land in Noord-Holland	Thema Duurzame Energie	Communicatie	Kosten werving subsidies	Administratie- en beheerskosten	Realisatie 2015	Verenigingsbegroting 2015	Realisatie 2014
	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€
Direkte projectkosten	46.712	8.863	352	97	5.321	847	-	-	62.192	9.900	26.783	26.783
	46.712	8.863	352	97	5.321	847	-	-	62.192	9.900	26.783	26.783
Uitvoeringskosten												
Personeelskosten	151.478	39.488	13.401	17.708	46.420	32.334	15.689	75.697	392.214	400.000	391.273	391.273
Ris- en verrijkingen	5.340	1.392	472	624	1.636	1.140	553	2.669	13.827	12.000	14.578	14.578
Huisvestingskosten	15.819	4.124	1.399	1.849	4.848	3.377	1.638	7.905	40.959	39.300	96.408	96.408
Druk- en kopieerkosten	2.994	780	265	350	917	639	310	1.496	7.751	12.000	9.073	9.073
Automatiseringskosten	1.088	284	96	127	334	232	113	544	2.818	6.000	3.282	3.282
Documentatie en vakliteratuur	2.127	554	188	249	652	454	220	1.063	5.507	3.000	2.659	2.659
Kantoorkosten excl. drukwerk en automatiseringskosten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Administratie- en accountantskosten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Juridische kosten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bestuurs- en overige kosten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal uitvoeringskosten	178.845	46.623	15.822	20.907	54.807	38.175	18.523	128.209	501.911	506.300	554.621	554.621
	178.845	46.623	15.822	20.907	54.807	38.175	18.523	128.209	501.911	506.300	554.621	554.621
Totaal lasten	225.557	55.486	16.174	21.004	60.128	39.022	18.523	128.209	564.103	516.200	583.404	583.404
	225.557	55.486	16.174	21.004	60.128	39.022	18.523	128.209	564.103	516.200	583.404	583.404
Verdeling lasten exd. Beheer- en administratiekosten	40,0%	9,8%	2,9%	3,7%	10,7%	6,9%	3,3%	22,7%	100,0%			
Verdeling subsidievervals- en B&A-kosten	73,885	19,261	6,537	8,637	22,642	15,771			146,732			
Totaal lasten per doelstelling	299.442	74.746	22.711	29.641	82.769	54.793			564.103			
	299.442	74.746	22.711	29.641	82.769	54.793			564.103			
Verdeling lasten incl. Beheer- en administratiekosten	53,1%	13,3%	4,0%	5,3%	14,7%	9,7%			100,0%			
	53,1%	13,3%	4,0%	5,3%	14,7%	9,7%			100,0%			

Toelichting: de Milieufederatie Noord-Holland heeft in 2015 geen lasten gehad voor subsidies en bijdragen, aankopen en vervenningen of uitbested werk. Lasten voor communicatie maken deel uit van de bestedingen voor de doelstelling Burgerparticipatie. Er zijn geen kosten gevestigd voor eigen fondsenwerving, gezamenlijke acties, acties van derden en beleggingen. Ter wille van de overzichtelijkheid zijn deze categorieën niet vermeld in het overzicht.

De bovenstaande cijfers zijn een samenvatting van het Rapport inzake jaarbericht 2015 en het Rapport inzake jaarbericht 2014, ook wel aangeduid als jaarrekening 2015 en 2014.

De jaarrekeningen van de Milieufederatie Noord-Holland zijn openbare stukken en door belangstellenden zonder kosten aan te vragen bij het bureau van de Milieufederatie Noord-Holland.

DE HOOGHE WAERDER ACCOUNTANTS
Ter identificatie d.d. 25 april 2016

DE HOOGE WAERDER

ACCOUNTANTS - BELASTINGADVISEURS - JURISTEN

Vereniging Milieufederatie Noord-Holland
T.a.v. de directie
Kleine Tocht 4a
1507 CB ZAANDAM

De Hooge Waerder
Registeraccountants

De Hooge Waerder Registeraccountants B.V.
Kennemerstraatweg 303a
Postbus 3013
1801 GA Alkmaar
Telefoon (072) 518 00 00
Telefax (072) 518 00 99
info@dehoogewaerder.nl
www.dehoogewaerder.nl
KvK 350 303840000

Alkmaar : 25 april 2016
Referentie : RA/82994/2015/controleverklaring verkorte jaarrekening/jb/lwe
Onderwerp :

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Opdracht

Wij hebben gecontroleerd of de in het hoofdstuk financiën van dit verslag opgenomen "verkorte jaarrekening Milieufederatie Noord-Holland" over het jaar 2015, bestaande uit balans per 31 december 2015, staat van baten en lasten over 2015 en toelichting op de lastenverdeling, op een juiste wijze is ontleend aan de gecontroleerde jaarrekening 2015 van de vereniging Milieufederatie Noord-Holland. Wij hebben een goedkeurend oordeel verstrekt bij die jaarrekening in onze controleverklaring van 25 april 2016. Desbetreffende jaarrekening en deze verkorte jaarrekening daarvan, bevatten geen weergave van gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden sinds de datum van onze controleverklaring van 25 april 2016.

De verkorte jaarrekening bevat niet alle toelichtingen die zijn vereist op basis van de in Nederland geldende van toepassing zijnde grondslagen voor de financiële verslaggeving voor fondsverwervende instellingen (RJ 650). Het kennisnemen van de verkorte jaarrekening kan derhalve niet in de plaats treden van het kennisnemen van de gecontroleerde jaarrekening van vereniging Milieufederatie Noord-Holland.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opstellen van een verkorte jaarrekening van de gecontroleerde jaarrekening in overeenstemming de algemeen geaccepteerde financiële grondslagen.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de verkorte jaarrekening op basis van onze werkzaamheden, uitgevoerd in overeenstemming met Nederlands Recht, waaronder de Nederlandse Standaard 810, "Opdrachten om te rapporteren betreffende samengevatte financiële overzichten".

Brengt de zaak verder

Op al onze offertes en op alle met ons gesloten overeenkomsten zijn van toepassing onze algemene voorwaarden, gedeponeerd bij de kamer van koophandel, zoals deze luiden volgens de meest recent neergelegde tekst. De Hooge Waerder Accountants-Belastingadviseurs-Juristen is de handelsnaam van De Hooge Waerder.

DE HOOGE WAERDER

ACCOUNTANTS - BELASTINGADVISEURS - JURISTEN

Oordeel

Naar ons oordeel is de verkorte jaarrekening in alle van materieel belang zijnde aspecten consistent met de gecontroleerde jaarrekening 2015 van vereniging Milieufederatie Noord-Holland en in overeenstemming de algemeen geaccepteerde financiële grondslagen.

De HooGE Waerder Registeraccountants

[was getekend](#)

A.J.M. Leers-Wesselingh
Accountant-Administratieconsulent